

Martsministeriets Fredsbasisforhandlinger.

AF

ERLING LADEWIG PETERSEN

Ved Regeringsdannelsen i Marts 1848 var det lykkedes at forene nationalliberale og konservative om Ejderprogrammet, skønt Ministeriet i andre Henseender repræsenterede vidt forskellige Anskuelser. Med fuld Berettigelse har saavel Samtiden som Eftertiden fæstet sig ved, at de Uoverensstemmelser, der førte til dets Fald i November, ikke skyldtes afvigende Fortolkninger af Programmet; Meningsforskellene opstod først, da Regeringen indsaa, at det ikke lod sig gennemføre under de givne Omstændigheder, og at den maatte træffe Afgørelse om andre Retningslinier for Fredsforhandlingerne. De nationalliberale Politikere drog Konsekvensen heraf ved at tilslutte sig Tanken om Sønderjyllands Deling, medens Kabinettets konservative Fløj i Overensstemmelse med det gamle Regimes Traditioner foretrak en Helstat med Hertugdømmet som selvstændigt Led, sidestillet Kongeriget, Holsten og Lauenburg. Det endelige Brud indtraf vel først, da Valgene til den grundlovgivende Rigsforsamling viste, i hvor høj Grad Vælgerne vendte sig mod Delingsprincippet, og da disse Stemninger lod sig udnytte i Reaktionens Tjeneste. Brydningerne i Ministeriet havde dog dybere Rødder, og den Proces, der ledte frem til dets Opløsning, har næppe endnu været klart erkendt.

Kabinettets Drøftelser har hidtil været tilgængelige i grove Omrids, navnlig fra A. F. Kriegers Excerpter af Statsraadspro-

tokollen i sine Dagbøger. Offentliggørelsen af selve Protokollatet omstøder da heller ikke Hovedtrækkene i, hvad vi allerede ved; men det tillader paa mange Punkter en langt mere nuanceret Forstaaelse, end vi før har haft, af Ministeriets Forhandlinger baade i Statsraadet og med Udlandet om Slesvigs fremtidige Ordning¹.

I.

Den liberale Kritik af den enevældige Regering havde omkring 1840 været rettet mod Helstatspolitikens Sammenblanding af danske og tyske Anliggender; skulde denne Linie overholdes, vilde den hurtigt kunne bringe hele Monarkiet i politisk og forfatningsmæssig Afhængighed af det tyske Forbund eller inddrage det i de tyske Enhedsbestræbelser. Set i denne Sammenhæng er det forklarligt, at Oppositionens ledende Mænd for-

¹ Jeg skylder Hr. mag. art. V. Gay min bedste Tak for den Imødekommehed, hvormed han i 1952 gav mig Adgang til sine Afskrifter af Statsraadsprotokollen. — Teksten er siden blevet publiceret (Statsrådets forhandlinger 1849—1863, I. Udg. af Rigsarkivet ved Harald Jørgensen. Kbh. 1954), og ved Citering af Protokollen henvises i det følgende i Parentes til Udgaven.

Datidens Statsraad svarer ikke ganske til, hvad vi nu lægger i dette Udtryk, men normalt kun til Ministerraadet; Kongen havde ikke fast Sæde og indfandt sig kun efter Indbydelse af dets Præsident (Statsraadsprotokol 1848, ²³/₃ (116); Lehmann: Efterladte Skrifter II (1873), 95). Protokollatet, der paa dette Tidspunkt er overordentlig fyldigt, giver sikkert en i det store Hele paalidelig Gengivelse af Droftelserne. Naturligvis udelukker det ikke, at det som Kilde rummer flere Svagheder. Ethvert Protokollat forelagdes et senere Møde til Godkendelse, uden at dette dog skete regelmæssigt, og uden at redaktionelle Tekstændringer nu kan konstateres (jfr. Statsraadsprot. 1848, ¹⁴/₆ (se Udg., 322). Det kunde ske, at man nægtede et Modereferat Protokollat, og Referaterne bærer flere Steder Spor af, at Forhandlingerne har været adskilligt skarpere, end Teksten umiddelbart giver Indtryk af; Bardenfleth bekræfter da ogsaa senere denne Formodning (Livserindringer (1890), 112 f.; jfr. ogsaa A. F. Tscherning: Efterladte Papirer II, 303). Endelig bør man sikkert være opmærksom paa, at den Formulering, den enkelte Minister gav sine Betragtninger eller sine Vota, ikke nødvendigvis dækker hans egentlige Overbevisning; han udtaler kun, hvad han i det foreliggende Tilfælde anser for formaalstjenligt.

mulerede Kravet om en aldeles klar Afgrænsning af dansk og tysk og snart fandt det faste Holdepunkt, den havde søgt, i det nationalliberale Ejderprogram (1842). Men Konsekvensen blev omvendt ganske logisk, at den maatte lade Hensynet til Befolkningens Selvbestemmelsesret og det danske Sprog, som Lehmann endnu 1836 havde hævdet fremfor en rent historisk Begrundelse af Sønderjyllands Tilhørsforhold, falde; tyske Særinteresser i Hertugdømmerne maatte vige for Statshelheden, og den nationalliberale Argumentation fortos — muligt ogsaa paa- virket af Slesvigholstenismen — ind i historisk-juridiske Baner¹.

I slesvigholstenske Kredse, specielt de nyholstenske, synes man derimod allerede tidligt at have været inde paa at tilstaa de danske Sønderjyder deres nationale Selvbestemmelsesret — omend oftest kun i begrænsede Omraader af Nordslesvig —, saafremt Holsten og den resterende Part af Slesvig i Fællesskab fik deres Forfatningskrav tilfredsstillet, og disse Idéer drøftedes ganske aabent. »I den almindelige Interesse [vilde jeg] ikke regne det for en Ulykke, men for det rigtige, saafremt Danmark i det Hele forbliver en særskilt Stat og faar en friere Forfatning«, skrev eksempelvis Olshausen til Hiort-Lorenzen 1839. Ogsaa i højere tyske Embedsmandskredse i København synes man at have opereret med Delingen som en nærliggende Udvej, Danmark ogsaa maatte kunne acceptere².

I hvor stor Udstrækning de nationalliberale havde Kendskab til disse Stemninger maa foreløbig staa hen, og endnu kender vi heller ikke i alle Enkeltheder de danske Myndigheders Drøftelser med den slesvigholstenske Deputation i Marts 1848. Saa meget staar dog fast, at Olshausen og Claussen den 22. Marts tilbød Lehmann sognevis Afstemning i Sønderjyl-

¹ Troels Fink: Omkring ejderpolitikens udformning (Jydske Saml. Ny R., I (1950—52), 93—106). — Se ogsaa: Chr. Degn: Orla Lehmann und der nationale Gedanke (Quellen u. Forschungen z. Gesch. Schlesw.-Holst. XVIII (1936)); J. Danstrup: Den politiske Skandinavisme i Perioden 1830—50 (Scandia XVI (1944), 207—55).

² E. Elberling: Den slesvigske Delingstankes Historie (Hdb. i det nord-slesvigske Spørgsmaals Historie, red. af Fr. v. Jessen (1901), 185 ff.); K. Fabricius i Sønderjyllands Historie (1937), 189, 277, 280, 345.

land¹. Det er overvejende sandsynligt, at Lehmann, skont han siden bestred det, har indset det formaalstjenlige i en Deling. Hans Kendskab til de to Lederes nyholstenske Synspunkter kan have givet ham Haab om, at Indrømmelser til Slesvigholstenerne i denne Retning kunde retfærdiggøre Holstens og Sydslesvigs Udskillelse med egen fri Forfatning. Deputationen havde ligeledes meddelt Monrad sit Delingstilbud, men hverken han eller Lehmann, der ifølge Slesvigholstenernes Beretning havde paataget sig at formidle Forslaget, foretog sig noget afgørende. Det er næppe tænkeligt, at de overfor Folkestemningen i Byen havde vovet at acceptere Hertugdømmets Deling paa dette Tidspunkt, saalidt som de overfor Ministeriets konservative Gruppe havde kunnet drøfte denne Udvej uforbeholdent. I Statsraadet fraraadede Monrad bestemt Afstemning, der i hans Øjne vilde føre til Urimeligheder, saa meget mere som Slesvigerne i Kraft af deres Særfølelser formentlig selv vilde modarbejde en Deling. Spørgsmaalet kunde efter hans Mening alene blive, hvor omfattende provinsiel Selvstændighed man burde indrømme Slesvig, en Udvej, Deputationen ganske vist havde afvist².

Fra alle Sider i Statsraadet var man ved Statsraadsmoderne den 22.—23. Marts³ enige om Holstens Udskillelse med sin egen fri Forfatning, men i Union med Kongeriget-Slesvig. Baade Konseilpræsidenten, Monrad og Lehmann afviste derimod naturligt nok Tschernings og Baron Plessens Forslag om en foederativ Forbindelse mellem Kongeriget og Sønderjylland. Medens Holsten kunde faa statsretlig Uafhængighed, var alle paa den anden Side beredt paa — med Lehmanns Ord — at »lade Slesvigs provindsielle Berettigelse skee den fuldkomneste Fyldest«, forudsat at den administrative og juridiktionelle Selv-

¹ Landesarchiv Schlesw.-Holst., 399. Samwer-Archiv, Nr. 46, S. 4) Droysen u. Samwer: Die Herzogthümer Schleswig-Holstein und das Königreich Dänemark (Hamb. 1850), 317 f.; jfr. Lehmann i »Fædrelandet« 1851, no. 239, ¹⁴/₁₀.

² Statsraadsprotokol 1848, ²³/₃ (se Udg. 130 f.).

³ Ibid. 1848, ²²⁻²³/₃ (se Udg. 116—141).

stændighed blev ganske nøje defineret. Paa Statsraadsrådet om Formiddagen den 23. Marts udkastede Monrad da nogle meget summariske Retningslinier, hvorefter Sønderjylland fik sin egen Landdag med Beføjelse til at disponere over en Kvotadel af Skatterne til Landsdelens Behov, og som gav dansk og tysk Sprog Ligeberettigelse. Rigsdagen — med lovgivende og beskattende Myndighed —, Ministerium og Militær skulde Kongeriget og Slesvig derimod have fælles. — A. W. Moltke og Lehmann rejste ganske vist Indvendinger mod Monrads Udkast om Skatternes ligelige Anvendelse, men som Helhed blev Ministeriet staaende ved Slesvigs provinsielle Selvstændighed som sit Fredsgrundlag¹. Det undlod derimod at tage Standpunkt til den nærmere Udformning; Enkelthederne maatte være Forhandlingsmargin, og man vedtog at sende Deputeret i Generaltoldkammeret C. Ph. Francke til Hertugdømmerne som Forhandler.

Der kan næppe være Tvivl om, at Ministeriet har næret Haab om at løse Konflikten ved Forhandlinger i denne Retning. Specielt Monrad og Lehmann, der havde forhandlet privat med den slesvigholstenske Deputations Ledere, var det magtpaaliggende »at legitimere Revolutionen« for Holstens Vedkommende; omvendt afviste de ikke overfor Deputationen kategorisk Delingstanken, der jo ikke var uforenelig med Selvstændighedsprincippet. Lehmann valgte — utvivlsomt oprigtigt — at meddele Slesvigholstenerne, at han efter Samtale med sine Kolleger stadig ansaa Underhandling for mulig, og de fandt dette bestyrket derved, at Francke var udset til Forhandler².

Nogen egentlig Klarhed om Fredsmulighederne havde Regeringen ikke naaet ved sin Beslutning. Den internationale Situation var ligeledes endnu ganske uafklaret, og i København forudsaa man en almindelig Krig, specielt et preussisk-russisk Opgør om Polen³. Den nærmestliggende Mulighed i den foreliggende Situation var at optage Kontakt med de venligtsindede

¹ Jfr. Kongens Proklamation til Slesvigerne 1848, 27/3 (Schous Forordn.).

² Droysen u. Samwer: op. cit., 320.

³ Statsraadsprotokol 1848, 27/3 (se Udg., 149).

Stormagter. Grev Moltke havde i Statsraadet den 23. Marts bemærket, at de fremmede Diplomater anerkendte Slesvig som en Bestanddel af Kongeriget¹, og Udenrigsminister Grev Knuth foretog straks Henvendelse til England, siden ogsaa til Rusland, da den russiske Gesandt mente, at det vilde samarbejde med England, om Intervention i Henhold til Garantitraktaten 1720 og de dansk-russiske Overenskomster 1767/73. Men det er velbekendt, at man i København ganske konsekvent fastholdt de derved afstukne Baner helt frem til Midten af Juni og i Krigens første Maaneder alene baserede sin Politik paa Haabet om væbnet Hjælp fra Stormagterne, skønt Udenrigsministerens Anstrengelser hurtigt viste sig forgæves². Lord Palmerston svarede undvigende, men tilbød den 16. April Englands bona officia³, og St. Petersborg lod forstaa, at man af Hensyn til Polen og Forholdet til de europæiske Magter ikke kunde indlade sig paa Intervention⁴. Endelig indtraf ved Udgangen af April Slaget ved Slesvig og Hærens Tilbagetog. Martsregeringen i København vægrede sig imidlertid trods alle Skuffelserne ved at engagere sig bindende til Palmerstons begyndende Mæglingspolitik, saalænge den endnu haabede at formaa Stormagterne til at indfri Garantiforpligtelserne; »ved at vinde Tid havde [vi] Udsigt til, at vor Stilling til de fremmede Magter blev fordeelagtigere, at vor retfærdige Sag vandt Anerkjendelse« (Knuth)⁵. Usikkerheden gav maaske Ministeriets og Udenrigsministerens Dispositioner et noget ustabilt Præg, men om denne politiske Linie har haft nogen afgørende Indflydelse paa Danmarks Position under de senere Forhandlingsstadier kan vel være tvivlsomt, forsaavidt som de tyske Magters Argumentation foreløbig bevægede sig indenfor de samme historisk-statsretlige

¹ Statsraadsprotokol 1848, 23/3 (se Udg., 134).

² Alb. Olsen: Danmark og den engelske mægling 1848 (Hist. Tidsskr. 11 R. II (1947—49), 223 f., 226 ff., 233 ff.).

³ Ibid., 233 ff., 239.

⁴ RA. U. Min. Rusland II. Gesandtskabsarkiv. Depecher 1848—49, no. 22, 1848, 11/4 (cit. i det flg.: Plessen, Dep., med Nummer og Dato).

⁵ Statsraadsprotokol 1848, 14/4 (se Udg., 219).

Rammer som den danske. Det springende Punkt har snarere været, at navnlig Preussen under Reaktionen gav Køb ved at forsøge at knytte den slesvigske Delingstanke, saaledes som den slesvigholstenske Deputation havde udkastet den under Marts-dagenes Drøftelser i København, som Fredsgrundlag til den engelske Udenrigsministers Mæglingsbestræbelser.

Den provisoriske Regering synes at have fastholdt Haabet om Forstaaelse i hvert Fald indtil Begyndelsen af April, maaske fordi de danske Udtalelser ikke lod alt Haab ude. Saa lidt som i København har man i Kiel været i Stand til at overse Situationen, og endnu savnede man bestemte Tilsagn om Forbundets Bistand. I sin Henvendelse til Frankfurt den 26. Marts havde Regeringen erkendt, at den havde sat sig ud over den bestaaende Retstilstand¹, eftersom Slesvig ikke tilhørte Forbundet, og trods de Meningsforskelle, der gjorde sig gældende, har Muligheden for en Overenskomst ved Hertugdømmets Deling utvivlsomt vejet tungt. Disse Omstændigheder forklarer sikkert, at Regeringen i Kiel i Proklamationen til de danske Slesvigere den 28. Marts pointerede, at den ikke ønskede at krænke deres naturlige Rettigheder, og at den i sin »Henvendelse til den danske Nation« tre Dage senere tilbød Afstemning i Nordslesvig. Dette Tilbud gentog den paa den forenede Stændersforsamling i Rendsborg².

Hensigten tør saaledes næppe drages i Tvivl; mest afgørende var det dog, at den provisoriske Regering ogsaa overfor den preussiske Major L. v. Wildenbruch, der af sin Regering var sendt til Rendsborg for at optage Kontakt, nok principielt fastholdt Hertugdømmernes udelelige Forbindelse, men paa den anden Side erklærede sig rede til at afstaa de Omraader, som

¹ H. Hagenah: *Revolution und Legitimität in der Geschichte der Erhebung Schleswig-Holsteins* (Quellen und Forschungen z. Gesch. Schlesw.-Holst. IV (1916), 138 ff.); jfr. H. v. Sybel: *Die Begründung d. deutschen Reichs I* (2. Aufl. 1889), 223.

² A. Thorsoe: *Kong Frederik den Syvendes Regering I* (1884), 144 f.: *Aktenstücke zur neuesten Schleswig-Holsteinischen Geschichte II—III* (1850) (cit. i det flg.: *Aktenst.*), 68; *Bericht über die Verhandlungen der vereinigten Ständeversammlung* (Rendsb. 1848), 26.

maatte udtale Onske om at knyttes til Kongeriget. Kunde den opnaa Anerkendelse for sine Krav for Holstens og Sydslesvigs Vedkommende, vilde den være beredt til at acceptere Nord-slesvigs Udsondring, og Udenrigsminister, Grev Reventlow-Preetz antydede en Linie omtrent fra Flensborg til Tonder¹.

Den provisoriske Regerings Tilsagn maa være naaet Berlin i de første Dage af April, samtidig med Orla Lehmanns Forhandlinger med den preussiske Udenrigsminister, H. A. v. Arnim. Lehmann havde faaet til Opgave at afværge Katastrofen i sidste Øjeblik, og han udfoldede i Berlin en uhyre Energi for at hindre Preussens Intervention og om muligt at naa til Forstaaelse med de tyske Magter². Arnim hentyder senere i en Samtale med den østrigske Gesandt til, at Lehmann havde tilbudt ham Slesvigs Deling som »die äusserste Konzession«, et Vidnesbyrd, som næppe lader sig drage i Tvivl³. Selv beklagede Lehmann de danske Troppers Indmarch i Sønderjylland, men tilbød desuagtet Forhandlinger. I sine Indberetninger tilraadede han — da Indmarchen dog var en Kendsgerning — »indtil videre [at] nøies med at besætte Alt, hvad der sensu latissimo kan kaldes dansk (altsaa navnlig incl. Flensborg) . . . og strax begynde paa at organisere, som om Seiren var vunden. Det er nemlig ikke usandsynligt, at hvis det kommer til Mediation, status quo vil komme til at veie nok saa tungt som quæstio juris«⁴. Retsstandpunktet lod sig ikke opretholde, og han tænker her ganske sikkert paa en politisk Deling af Hertugdømmet uden at udtale det direkte.

¹ Aktenst. II—III, 67 f.

² Se: Trautmannsdorff t. Fiquelmont 1848, ¹/₄ (J. A. Rantzau: Europäische Quellen zur schleswig-holsteinischen Gesch. im 19. Jahrh. (Veröff. d. Schlesw.-Holst. Universitätsgesellsch. 42 (1931), 63 f.)); Meyendorff t. Nesselrode 1848, ²⁹/₃₀, ¹⁷/₄ (Ny Stil). (P. v. Meyendorff: Ein russischer Diplomat an den Höfen von Berlin und Wien. Politischer und privater Briefwechsel 1826—1863, hrsg. v. O. Hoetzsch, Bd. II (1923), 58 f., 72. (cit. i det flg.: Meyendorffs Breve II).

³ Trautmannsdorff t. Fiquelmont 1848, ²⁷/₄ (Rantzau: Op. cit., S. 76 f.).

⁴ RA. Lehmanns Privatarkiv, C. 14. Lehmanns Dep. no: 2, 1848, ²/₄ (Kopi).

Udenrigsministeriet i Berlin maa da have været berettiget til at antage, at Slesvigs Deling kunde hindre Bruddet; men Arnims Holdning var tvetydig. Han lod vel Lehmann faa det Indtryk, at Forhandlingsvejen endnu stod aaben; omvendt gjorde han gældende overfor Kongen, at Preussen i Henhold til Forbundsagens Beslutning maatte forudsætte de danske Troppers Fjernelse fra Slesvig, frivilligt eller med Magtanvendelse, førend man overhovedet kunde tænke paa Underhandlinger¹. Den preussiske Udenrigsministers Forhandlingsvilje har næppe været oprigtig, og endnu ved Maanedens Slutning udviste han personligt samme Uforsonlighed. Den 26. April afslog Armin en østrigsk Henstilling om at optage Fredsforhandlinger paa Basis af Slesvigs Deling². Allerede Dagen forinden havde den tidligere omtalte Major Wildenbruch i en Avisartikel i »Allgemeine Preussische Staatszeitung« imidlertid gjort sig til Talsmand for denne Løsning, vistnok saaledes, at Delingen skulde ske under Hensyntagen til Befolkningens Sindelag³, en Udformning, der ikke ligger den provisoriske Regerings Standpunkt fjernt, saaledes som den havde fremstillet det knapt en Maaned forud.

Vi ved endnu kun meget lidt om Preussens Politik paa dette Tidspunkt og om Enkelthederne i Reaktionen mod Martsregimet. Vi kan dog hæfte os ved, at Wildenbruch stod Frederik Wilhelm IV meget nær, og det vil være nærliggende at tolke hans Avisartikel som en officios Tilkendegivelse af Kongens Synspunkter, da de første Spirer til Reaktionen brød frem, og da Virkningerne af Ruslands diplomatiske Pres begyndte at gøre sig gældende. I hvert Fald bemærkede man fra alle Sider den fredeligere Linie i Berlin. Den derværende russiske Gesandt,

¹ Arnim t. Frederik Wilhelm IV 1848, ²/₄, ⁷/₄ (Revolutionsbriefe 1848. Ungedrucketes aus dem Nachlass König Friedrich Wilhelm IV. von Preussen, hrsg. v. Karl Haenchen (1930), 63, 66 f.).

² Trautmannsdorff t. Fiquelmont 1848, ²⁷/₄ (Rantzau: op. cit., 76 f.).

³ Vrints t. Grev Knuth 1848, ²⁹/₄ (Ibid. 77 f.). — »Allg. Preuss. Staatszeitung« findes ikke paa danske Biblioteker, men Indholdet af Wildenbruchs Artikel fremgaar af den østrigske Gesandts Mæglingsforslag ²⁹⁻³⁰/₄ (jfr. ndfr. s. 596, n. 2), der netop tog sit Udgangspunkt i denne.

Baron Meyendorff underrettede straks sin Regering¹, og der kan næppe være Tvivl om, at Foreign Office ogsaa hurtigt blev informeret. Delingstanken blev dermed ad disse Kanaler bragt ind i de internationale Forhandlinger, og baade i London og St. Petersborg blev den velvilligt modtaget².

Rusland havde nødvendigvis maattet udvise Tilbageholdenhed i den dansk-tyske Konflikt i de tidlige Foraarsmaaneder, omend baade Czaren og Kansleren, Grev Nesselrode aabent misbilligede Preussens Adfærd. I et Brev til Meyendorff den 27. April forsøgte Nesselrode at afveje de Hensyn, Rusland efter hans Opfattelse burde tage. Det strider mod vore Interesser, skriver han, at lade Danmark ødelægges eller opsluges i Tyskland; men griber vi ind, vil hele Tyskland straks vende sig mod os, og Sympatierne for Polen vil atter blusse op. Det rimeligste maa være at afvente Englands Beslutning og foreløbig blot advare Berlin alvorligt³. Delingstanken forekom ham imidlertid — efter et senere Brev — at være den mest hensigtsmæssige Udvej, blot Palmerston ogsaa vilde bifalde den. Den vilde ganske vist ogsaa forudsætte en Indrømmelse fra russisk Side, »mais nous nous y prêterions volontiers pour sortir de cette crise; . . . alors je verrais jour à sortir convenablement de cette malencontreuse complication«⁴.

Delingstanken maa ligeledes være kommet til Foreign Office's Kendskab sidst i April. Den 1. Maj havde Palmerston

¹ Meyendorff t. Nesselrode 1848, ²⁵/₄ (Meyendorffs Breve II, 78 f.).

² Baron Vrints, Østrigs Gesandt i København tilbød skyndsomst — skont han savnede Bemyndigelse dertil — den danske Regering Mægling paa Grundlag af Wildenbrucks Delingsforslag og udarbejdede ogsaa Udkast hertil; men man veg tilbage i København. (Vrints t. Knuth 1848, ²⁹/₄, ³⁰/₄; t. Fiquelmont ³⁰/₄, ³/₅ (Rantzau: Op. cit., 77—80). Grev Knuth forelagde Statsraadet det østrigske Mæglingsudkast med en Bemærkning om, at han aldeles ikke »agtede . . . at entrere paa denne Basis; hvori Statsraadet erklærede sig enig« (Statsraadsprotokol 1848, ³⁰/₄, (se Udg. 267)).

³ Nesselrode t. Meyendorff 1848, ²⁷/₄ (Lettres et papiers du chancelier comte de Nesselrode, ed. A. de Nesselrode, T. IX (1911), 86 ff. — Cit. i det flg.: Nesselrodes Breve IX).

⁴ Nesselrode t. Meyendorff 1848, ³/₅ (Nesselrodes Breve IX, 92 f.).

afslaaet de danske Anmodninger om Indfrielse af Garantiforpligtelserne, og endnu den samme Dag kunde den tyske Forbundsudsending i London, Syndikus Banks indberette, at Udenrigsministeren nu var i Stand til at fremsætte et Forslag til en Overenskomst, hvorefter Slesvig skulde deles; man havde drøftet Delingsprincippet i London, og Planen svarede i alt væsentligt til den provisoriske Regerings Synspunkter; blot maatte det foreløbig staa hen »die Grenze durch Befragen der Einwohner selbst, oder wie es sonst geschehen mag, ausfindig zu machen«¹. En Uge senere tiltraadte Forbundsdagen i Princippet dette Forslag.

Der foreligger derimod ikke i den danske Gesandts, Grev Reventlows Depecher fra første Halvdel af Maj noget Vidnesbyrd om, at han har været medinddraget i Forhaandsdrøftelser om Slesvigs Deling; endnu den 12. Maj forsikrer han, at han »aldrig [har] tilladt [sig] nogen Yttring, men afviist enhver Discussion derom«² — ganske i Overensstemmelse med sine Instrukser. Først i en Samtale den 17. Maj lod Lord Palmerston ham forstaa, at han kun kunde se fire Udveje: At genoprette status quo ante bellum, at inkorporere Slesvig enten i Kongeriget eller i det tyske Forbund eller at dele det i et dansk og tysk Hertugdømme. Her afbrød han Samtalen, men den følgende Dag nægtede Gesandten — stadig formelt korrekt — at indlade sig paa nogen bindende Diskussion, og Palmerston opnaaede ikke den Orientering om de danske Synspunkter, som han antagelig havde ønsket³.

Endnu den 18. Maj fremsatte den preussiske Gesandt, Bunsen en Række Bemærkninger om Fredsbetingelserne i nøje Tilknytning til Vaabenstilstandsunderhandlingerne: Danmark maatte

¹ Aktenst. II—III, 227 f.

² RA. U. Min. England II. Gesandtskabsarkiv 1848—49, no: 35. 1848, 12/5. (Cit. i det flg.: Reventlow, Dep. med Nummer og Dato).

³ Reventlow, Dep. no: 39. 1848 19/5. — I en Note den 9/5 havde Palmerston udtalt Onske om, at Danmark fremsatte et motiveret Forslag til Fredsbasis (RA. U. Min. Alm. Korrespondance Sager. Krigen 1848—50. Fredsunderhandl. April—Sept. 1848). Jfr. ndfr. s. 603 og 605 f.

anerkende Hertugdømmernes Enhed, at Slesvigs Forbindelse med Kongeriget alene beroede paa Suverænenens Person, og at den kun gjaldt Mandslinien. Som Kompensation herfor kunde Preussen indromme Danmark Nordslesvig efter Afstemning og mod nationale Garantier for det tyske Mindretal¹. Palmerston udtalte i sit Svar, at han vilde tilraade den danske Regering at overveje Sønderjyllands Deling med Mindretalsrettigheder til begge Sider; personligt foretrak han, at en Delingsgrænse blev trukket paa statistisk Grundlag fremfor en Afstemning, der vilde være praktisk umulig². Palmerston undlod naturligvis overhovedet at komme ind paa de rigoristiske Betingelser, Bunsen havde forudsat; men vigtigt var det, at Diskussionen af Fredsgrundlaget ikke, som den preussiske Regering og Forbundsdagen havde tilsigtet, kom til at indgaa i det Vaabenstilstandsforslag, han afgav den 19. Maj. Den engelske Udenrigsminister nøjedes med i sin Instruks til Sir Henry Wynn, Gesandten i København, samme Dag at gentage de fire Muligheder, han allerede havde stillet Reventlow overfor³. Instruksen er dog af Vigtighed for Forstaaelsen af hans Synspunkter. Skulde Oldenborgernes Mandslinie uddø, skrev han, vil begge Hertugdømmer efter alt at dømme blive adskilt fra Danmark, og kun ved Deling vil det blive muligt at redde en Part af Slesvig. Han berører slet ikke Muligheden af en Afstemning, men paalægger Wynn at meddele den danske Regering, »that the precise line might either be determined by negociation or might be ascertained by commissioners on the spot«.

Danmarks og Slesvigs statsretlige Forbindelse vilde saaledes efter den engelske Udenrigsministers Skøn ophøre med Mandstammens Uddøen, og kun Hertugdømmets Deling kunde sikre Kongeriget den Part, som med Rimelighed kunde tilkomme det efter de daværende nationale Skillelinier. Det lader sig imidlertid

¹ Brevskaber om de slesvigske Forhold (1848. — Cit. i det flg.: Brevsk.), 17 f.; Aktenst. II—III, 236 f.

² Brevsk., 53 f.; Aktenst. II—III, 237.

³ RA. U. Min. Alm. Korrespondance Sager. Krigen 1848—50. Fredsunderhandlinger April—Sept. 1848 no: 36 (Afskrift).

ikke udlede heraf, at hans Synspunkter mere eller mindre har afspejlet den preussiske Gesandts Meninger eller Hoffets tyske Orientering¹. Det er tværtimod sandsynligt, at han ofte har handlet ret egenraadigt, muligvis uden at raadføre sig i tilstrækkeligt Omfang med de øvrige Kabinetsmedlemmer eller Dronningen, der efter engelsk Forfatningssædvane har den endelige Beslutning i udenrigske Anliggender². Det er aldeles berettiget, at Professor Alb. Olsen fremhæver, at Palmerston i sin Mæglingspolitik først og fremmest lod sig lede af de Hensyn, Englands industrielle og kommercielle Trivsel paalagde ham, en Linie, der iøvrigt havde langt videre Sigte end blot paa den foreliggende Situation³.

Medens man fra Toryside — vel nærmest af partipolitiske Aarsager — af ganske de samme Præmisser sluttede, at der burde føres en fastere Politik overfor de tyske Magter for at bringe dem til Eftergivenhed⁴, formidlede Lord Palmerston Delingstanken, der var fremsat fra tysk Side som en konkret

¹ N. Neergaard: *Under Junigrundloven I* (1892), 249 f.; A. Thorsoe: *F. M. Knuth* (1911), 44 f.

² Spencer Walpole: *The Life of Lord John Russell II* (1889), 43, 47. — Jfr. ogsaa: *The Cambridge History of British Foreign Policy II* (1923), 326 f. — Der kan være Grund til at gøre opmærksom paa, at Palmerston selv nogle Aar forinden havde bidraget væsentligt til Luxembourgs Deling (*ibid.* II, 155 ff.), og en tilsvarende Løsning maatte være ham nærliggende ogsaa i dette Tilfælde.

³ Alb. Olsen, *op. cit.* 232 f., 254 ff. — Den 29/3 skrev den engelske Berlingsesandt, Lord Westmoreland til sin Kollega i København: «Whatever can be done for our shipping, I am sure you will do, and it is quite true, that our merchants and capital are perhaps as much if not more concerned in the shipments now making at Stettin and coming in that port, than the Germans» (RA. U. Min. England, Tillæg 1848—51 (52). Akter vedr. de dansk-tyske Forhold hørende til Earl of Westmorelands Embedsarkiv, Vol. I, 292 (Kopi). — Cit. i det flg.: Westmorelands Breve). Set i Sammenhæng med Martsministeriets Politik i Foraarsmaanederne, er det ganske interessant, at Lehmann — efter sine Erfaringer fra Besøget i London — og Monrad under Statsraadets Døftelser gjorde gældende, at man ved at blokere de tyske Kyster effektivt kunde presse England til at gribe ind til vor Fordel (Statsraadsprotokol 1848, 19/4, 26/4 (se Udg., 235, 255)).

⁴ Se f. Eks. *The Times* 1848, 1/5, 3/5.

Mulighed, der burde overvejes. Men den fremtraadte i hans Instruks til Wynn i stærkt modificeret Skikkelse og uden at indgaa direkte i Vaabenstilstandsprojektet, som Bunsen havde ønsket.

Der forelaa paa dette Tidspunkt endnu intet dansk Fredsforslag eller nogen bestemt Kommentar af Delingsprincippet. I den Form, Delingstanken naaede London, blev den imidlertid snarest en Indrømmelse fra preussisk Side, formuleret over den provisoriske Regerings Udkast, som det omkring den 1. April var kommet til Berlins Kendskab. At det forholder sig saaledes bestyrkes sikkert derved, at Arnim allerede den 22. Maj tillige indrømmede, at det vilde lette saavel Vaabenstilstandsforhandlingerne, som Fredsforhandlingerne, hvis Delingen gennemførtes af en Kommission; han bøjede sig altsaa straks for Palmerstons Indvendinger, skønt han havde lovet den provisoriske Regering, at insistere paa Afstemningsprincippet¹. Paa den anden Side affærdigede han fuldstændigt Kiels Protester mod Delingstanken. Slesvigholstenerne havde selv ønsket denne Løsning, skrev han; iøvrigt var det næppe muligt at opnaa mere nu, og Preussen selv maatte kunne koncentrere sig om andre Opgaver, naar de politiske Forhold nødvendiggjorde det². Det er næppe for dristigt at antage, at Berlin paa dette Tidspunkt

¹ Westmoreland t. Wynn 1848, 29/5 (Westmorelands Breve I, 346. Kopi): Hans Precht: Englands Stellung zur deutschen Einheit 1848—50 (Beiheft 3 der hist. Zeitschr. (1925)), 47. — Aktenst. II—III, 265.

² Aktenst., II—III, 258 ff., 263 ff. — I en Række udførlige Skrivelser til Arnim i sidste Halvdel af Maj argumenterede den provisoriske Regering energisk mod Delingstanken. Den 16/5 indrømmede den, at den vel i Marts havde stillet Nordslesvigerne frit, men efter de Ofre, Kampen havde kostet, vilde Løsrivelse af en Del af Sønderjylland nu være en Absurditet og vilde medføre Opofrelse af tysk Liv og tyske Interesser til dansk Tvangsstyre. Det vilde endvidere være urimeligt at udelukke tysk Handel fra de overvejende tyske Byer Flensborg og Aabenraa, og endelig fandt den det inkonsekvent (mod Programmet) at tillade engelsk Indblanding i Hertugdømmernes interne Anliggender (ibid. II—III, 260 f., 266 ff.; jfr. Kieler Correspondenzblatt no: 68, 1848, 23/5). Hensigten er her ganske aabenbart at binde Preussen til de Forpligtelser, det havde paataget sig.

har ønsket at afvikle sit slesvigholstenske Eventyr. Reaktionen i Forbindelse med den russiske Pression og den danske Blokade havde gjort sin Virkning, og den 28. Maj paabegyndte man Tilbagetrækningen fra Jylland.

I København modtog Sir Henry Wynn den engelske Udenrigsministers Instruks om at forebringe Delingstanken omkring den 24. Maj, og samtidig maatte han af sin Privatkorrespondance med Westmoreland i Berlin nærmest have faaet det — ikke helt ukorrekte — Indtryk, at Forhandlingernes Udfald alene afgang af Danmarks Svar¹. — Stemningen i København var paa dette Tidspunkt ubetinget god. Skønt Slaget ved Slesvig havde godtgjort, at Danmark var Preussen militært underlegen, fremkaldte til Gengæld Ruslands Advarsel til Berlin og Militærkonventionen med Sverige ubetinget Lettelse og Begejstring. Maj og Størstedelen af Juni præges af højstemt Nationalisme, og de toneangivende skandinaviske Kredse — med Ploug og H. N. Clausen i Spidsen — gik ud fra som givet, at Sverige, eventuelt i Samarbejde med Rusland, vilde støtte Ejderpolitikken aktivt². Heller ikke Ministeriet blev upaavirket af disse Stemninger eller maatte i det mindste tage skyldigt Hensyn til dem.

Statsraadet drøftede gentagne Gange i Maj Vaabenstilstanden og Fredsmulighederne. Grev Knuth fremhævede her, med sit Kendskab til de fremmede Magters Holdning, at Danmark efter hans Overbevisning ikke uden almindelig Krig vilde kunne naa mere end Slesvigs Deling, og at selv denne hurtigt kunne blive uopnaaelig. Medens Udenrigsministeren saaledes i Begyndelsen af Maj synes at have været sig Situationens Alvor bevidst, holdt det øvrige Ministerium endnu fast ved Haabet om Hjælp ude fra; man gjorde gældende, at det vilde være utilraadeligt at gaa ind paa en Vaabenstilstand, saa længe der ikke forelaa Vished for effektiv militær Bistand fra Sverige og Rusland. En Vaabenhvile og Ophævelse af Blokaden vilde i saa

¹ Westmoreland t. Wynn 1848, ²⁵/₅, ²⁹/₅ (Westmorelands Breve I, 319 f., 345 f. Kopier).

² Fædrelandet 1848 no: 135, ²¹/₅; Danstrup, op. cit., 265 ff.

Fald forringe Udsigterne til at opnaa mere hos Stormagterne end Deling, og finansielt vilde Landet ikke kunne bære Byrderne af et Krigsberedskab under Vaabenhvile. I hvert Fald burde man afvente kategorisk Svar om fremmed Troppehjælp, og specielt saa man fra alle Sider hen til en svensk Indsats; indtil da maatte det blive Udenrigsministerens Sag at holde de fremmede Magter hen, og først naar alle andre Løsninger var udelukket, kunde Ministeriet forsvare, hvad det skulde være overfor Kongen og Folket¹. Endnu paa Statsraadsmodet den 21. Maj søgte Grev Knuth at trænge gennem Ministeriets henholdende Politik; han gjorde det klart, at de Betingelser, der havde været Udgangspunktet, »kunde man have fremsat efter en afgørende Succes, men under de nærværende Omstændigheder ikke«, og han udbad sig Bemyndigelse til at indlede Forhandlinger om Fredsgrundlaget og om nødvendigt til at afstaa »en liden Deel af det tyske Slesvig«. Kun Lehmann delte Udenrigsministerens Anskuelse, hvorimod alle de øvrige Ministre, Monrad ikke undtaget, klamrede sig til Haabet om at redde Ejderprogrammet med fremmed Bistand, og Kongen vilde under ingen Omstændigheder fravige sit engang trufne Standpunkt².

Principielt havde disse Statsraadsforhandlinger i Maj ingen større Betydning. Bortset fra Knuth og Lehmann — de to Ministre, der stærkest havde Føling med Udlandets Holdning — stod Ministeriet endnu fast samlet om Ejderprogrammet. Som i April knyttede det alle Forhaabninger til, at Stormagternes og Sveriges Bistand trods alt ikke vilde være aldeles udelukket; mest afgørende er det, at det i Maj nægter at binde sig til Vaabenstilstands- eventuelt tillige Fredsforhandlinger, fordi det vil forringe Mulighederne for at erhverve den attraaede Troppehjælp. Skulde man endelig gaa med til Vaabenhvile, burde det ske under Tvang fra Stormagterne, og foreløbig maatte Udenrigsministeren »trainere« Forhandlingerne. Mest prægnant formuleredes disse Synspunkter ganske vist fra kon-

¹ Statsraadsprotokol 1848, ⁵/₅, ⁶/₅, ¹²/₅ (se Udg., 276-82, 293-96).

² Ibid. 1848, ²⁴/₅ (se Udg., 303 f.).

servativt Hold, Bardenfleth, Bluhme og A. W. Moltke, medens Monrad endnu i Begyndelsen af Maj — inden den svenske Regerings Erklæring forelaa — tog Forbehold; men siden gav ogsaa han Kravet om Afklaring af den diplomatiske Situation sin fulde Tilslutning. Selv synes Udenrigsministeren — endnu inden Palmerstons Delingsudkast indløb — at have været paa det rene med, at der ikke kunde ventes Hjælp fra Stormagterne, og at Sveriges Deklaration kun med lidt god Vilje lod sig udlægge som en Advarsel, saafremt Kongeriget blev angrebet¹. Han formaaede dog ikke at bryde den kompakte Modstand, og selv blev han bragt i en særdeles ubehagelig Stilling overfor Udlandets Gesandter; den 13. Maj maatte han instruere Grev Reventlow om under ingen Omstændigheder at indlade sig »paa nogen egentlig Negociation eller noget fremtidigt Arrangement, Deling af Slesvig eller Sligt«, uanset han ikke turde afvise denne Udvej »ved haard Nødvendighed«².

Det var da næppe heller med større Forventninger, Wynn præsenterede ham Palmerstons Delingsudkast, og skønt Gesandten i første Øjeblik blev overrasket »to find him on the whole more disposed than I had expected«³, mødte han snart stigende Modstand. I Samarbejde med Baron Ungern-Sternberg, Ruslands Repræsentant i København, søgte Wynn fra Slutningen af Maj at trænge Knuth ind i Forhandlinger; begge indskærpede de Nødvendigheden af Indrømmelser, og Palmerston advarede indtrængende mod at fæste Lid til Ruslands og Sveriges Løfter om Hjælp, der kun vilde gælde, for saavidt Monarkiets Existens blev truet⁴. Baade overfor Wynn og Ungern-Sternberg indrømmede Grev Knuth, at han personligt kunde antage

¹ Knuth t. Lehmann 1848, 12/5 (Af Orla Lehmanns Papirer, udg. af Jul. Clausen (1903), 110).

² RA. U. Min. Engl. II. Gesandtskabsarkiv Ordre 1848 no: 36, 13/5 (i det flg. cit.: Knuth, Ordre t. Reventlow med Nr. og Dato). — Jfr. Udenrigsministeren Grev Knuths Fremstilling af Danmarks Underhandlinger 1848 indtil Vaabenstilstanden i Malmö (Medd. af C. Paludan-Müller. Hist. Tidsskr. 4. r. V (1875—77), 484 f.).

³ Wynn, Dep. no: 71. 1848, 24/6. (Westmorelands Breve I. 311. Kopi).

⁴ Reventlow, Dep. no: 45. 1848, 9/6.

Linien Gelting—Nybol—Husum som en rimelig Grænse. Paa den anden Side turde Ministeriet ikke paa daværende Tidspunkt tage Ansvaret for en Deling; Knuth maatte — med Ungern-Sternbergs Ord — vise »de l'extrême répugnance« og stærkest muligt advare mod Vanskelighederne ved at naa frem til en klar Demarkationslinie og mod den Omvæltning, Delingen vilde hidføre i Hertugdømmet¹.

Naar det ikke lykkedes de to Gesandter at gennembryde Modstanden mod Slesvigs Deling, skyldes det først og fremmest den øjeblikkelige nationale Begejstring i København, men til lige at den militære Situation bedredes ved Nørrejylland's Rømning og de heldige Flankeangreb mod det preussiske Tilbagetog. Ungern-Sternberg talte med megen Fortrydelse om, at den op-hidsede Stemning fratog Ministeriet ethvert Initiativ, og først og sidst frygtede han Konsekvenserne af den politiske Skandinavisme. Han, der i Marts havde modtaget de nationalliberale Ministre, hvis eneste Tilskyndelse efter hans Fremstilling var Magtstræb og Ambitioner, med Foragt², advarede nu skarpt mod det skandinaviske Samarbejde og forudsaa en dansk Republik under nationalliberale Auspicier³.

Det er tidligere berørt, at Grev Knuth for sit eget Vedkommende synes at have indset, at Slesvigs Deling kunde blive nødvendig; hans Indrømmelse maa dog — som det ogsaa fremgaar af baade Ungern-Sternbergs og Wynns Indberetninger — sikkert tilskrives Stormagternes Pres. Paa den anden Side kunde han ikke fravige — og forsøgte det ikke heller paa noget Tidspunkt — den af Ministeriets Flertal fastlagte udenrigs-politiske Linie, omend den maaske forekom ham haabløs. Det er vel muligt, at han, som det almindeligt hævdes, ikke magtede sin Opgave, men samtidig maa det med Rimelighed indrømmes, at den vel kunne synes uløselig. Som bekendt var Knuth fra-

¹ Alb. Olsen, op. cit., 245 ff.; RA. Rapporter til det russiske Udenrigsmin. fra Gesandtskabet i Kbh.; Ungern-Sternberg, Dep. no: 94. 1848, ²⁸/₅; no: 96. 1848, ³¹/₅.

² Ungern-Sternberg, Dep. no: 36. 1848, ²³/₃; no: 37. 1848, ²⁴/₃.

³ Ibid. Dep. no: 107. 1848, ⁸/₆; no: 113. 1848, ¹⁶/₆.

værende under Ministeriets Dannelse og blev antagelig anbragt paa sin Post paa A. W. Moltkes Initiativ, da Lehmann afslog at overtage Udenrigsministeriet; det var dog baade paa dette Tidspunkt og i April Meningen, at Knuth kun ganske midlertidigt skulde bestride dette Hverv, og at han skulde erstattes af Gesandten i Paris, Grev Ludvig Moltke¹. Først i Maj blev det klart, at han ikke vilde blive afløst, og han udtrykte da selv Onsket om at forblive², skønt han under stadigt Pres fra de fremmede Gesandter ikke formaaede at bryde Ministeriets Tilbageholdenhed. Det havde næppe heller været ham muligt at fratræde, omend han havde ønsket det; dels havde Frederik VII sandsynligvis nægtet det, dels vilde han, der paa én Gang kunde tilfredsstille nationalliberale og konservative, have været umulig at remplacere.

Helt frem til Midten af Juni maatte han i Overensstemmelse med Statsraadets Afgørelse argumentere mod Slesvigs Deling — og samtidig undgaa at bryde alle Broer. I den sidste Uge af Maj indskærpede han Reventlow, at han kun maatte diskutere Delingstanken, ikke forhandle; Delingen — han nævnte Linien Gelting—Nybøl—Husum — kunde blive paakrævet, men Danmark burde under ingen Omstændigheder selv fremsætte dette Forslag for ikke at give Modparten Anledning til at afpresse os endnu større Omraader, og blev Delingen uomgængelig nødvendig, maatte vi forudsætte engelsk Garanti for Nordslesvigs fuldstændige Inkorporation i Kongeriget. Sproggrænsen kunde ikke være afgørende, Danmark maatte for sin Handels Skyld kræve saavel Flensborg som Husum, og militære Hensyn forudsatte en endnu sydligere Grænse³.

Argumentationen mod Delingsprincippet uddybede Grev Knuth senere selv i en Skrivelse til Reventlow den 28. Maj. En Delingsgrænse efter de Retningslinier, Bunsen anviser, skrev

¹ F. de Fontenay: Ludvig Moltke i Da. biogr. Leks. XVI (1939), 78.

² Denne Oplysning skylder jeg Magister Gay.

³ Knuth, Ordre t. Reventlow no: 40, udat.; Ordren maa efter Numereringen anbringes mellem 24. og 27. Maj. — Jfr. Grev Knuths Fremstilling, 488.

han, vil til enhver Tid afhænge af Befolkningens Luner, og den vil overskære Hertugdømmets statsretlige Forbindelse med Kongeriget¹. Disse Synspunkter supplerede Kammerherre H. Reedtz, der var sendt til London for at bistaa Grev Reventlow, i et vidtløftigt Memorandum til Foreign Office i Juni²: En Delingsgrænse maa efter den danske Regerings Opfattelse altid blive vilkaarlig og savne enhver historisk Begrundelse; en klar Demarkationslinie gennem de blandede Omraader i Sønderjylland vil være udelukket, og en national Grænse prisgive Danmarks militære og kommercielle Interesser. Befolkningens store Flertal vil foretrække Indlemmelse enten i Kongeriget eller i Forbundet fremfor Deling, og en Delingsgrænse vil endelig blive Kampplads ikke blot for de stridende Parter, men mellem Skandinavisme og Germanisme; den vil fra begge Sider blive opfattet som et Kompromis, der krænker velbegrundede Rettigheder, og fra begge Sider vil man kun tilstræbe at genoprette det tabte, aldrig søge virkelig Udsoning.

Det er bemærkelsesværdigt, hvor stærk Vægt man fra dansk Hold tillægger det Brud, Hertugdømmets Deling vilde indebære, politisk saavel som økonomisk og militært. Hvad man stiledede mod var en absolut fast og velmotiveret Grænse. Lægges rent nationale Kriterier til Grund, vil den alene afhænge af de to Nationaliteters fremtidige Udfoldelse, og Vanskelighederne ved at drage en klar Nationalitetsgrænse gennem de blandede Distrikter udelukker eo ipso en Grænse, der samtidig opfylder de praktiske Krav, den danske Regering maa stille. Medens Selvbestemmelsesretten formelt laa til Grund for den provisoriske Regerings Delingstilbud, spillede Nationalitetsprincippet ingensomhelst Rolle i det danske Kabinets Overvejelser. Alene Hensynet til Landets politiske og økonomiske Trivsel og dets Sikring mod »Germanismen« — den Betingelse, Ejderpolitikerne havde opstillet ved Programmets Udformning — afgjorde dets Stilling til Delingstanken. —

¹ Knuth, Ordre t. Reventlow no: 43. 1848, ⁴ g. Bilag.

² RA. U. Min. Alm. Korrespondance-Sager. Litra K. Krigen 1848—50. Korrespondance vedr. Slesvigs og Holstens Styrelse 1848 m. m. — Udførligt Referat hos Thorsoe, op. cit. I, 328 ff.

Overfor den danske Regerings Tilbageholdenhed formaaede som nævnt hverken de fremmede Diplomaters eller Knuths Argumenter det ringeste. I de første Uger af Juni tilspidsedes Situationen imidlertid atter afgørende. Det blev efter Kongemødet i Malmö aabenbart, at man ikke kunde vente svensk Medvirken til Ejderpolitikens Gennemførelse. Den svenske Konge forfulgte ikke samme Maal som de danske national-liberale. Ganske som Czaren og Nesselrode saa han Faren deri, at Preussens Angreb forstyrrede Magtbalancen i Nordeuropa, og omvendt søgte han i sin skandinaviske Politik i Forsommeren 1848 et Middel til at kontrollere den svenske liberale Opposition¹. Kong Oscar sluttede sig nu ubetinget til Englands Synspunkter, og omtrent samtidig modtog Udenrigsministeriet i København en alvorlig Henstilling fra St. Petersburg om at antage den engelske Mæglingspolitik². Knuth indstillede sig da paa at maatte gaa ind paa Palmerstons Delingsudkast, og instruerede den 11. Juni Reventlow i denne Retning³. Samtidig berørte han baade overfor England og Sverige Tanken om at give Slesvig provinsiel Selvstændighed, og den svenske Regering udbad sig straks en Definition af Begrebet.

Kabinettet havde allerede den 6. Juni været inde paa Sønderjyllands Stilling til Kongeriget, da Jyllands Rømning gjorde en administrativ Reorganisation aktuel. Der havde — stadig i Overensstemmelse med dets Programerklæring — været Enighed om at indrømme Hertugdømmet udstrakt kommunalt Selvstyre og at undgaa alle Yderligheder, dets fuldstændige Inkorporation under Kongerigets Forfatning paa den ene Side og en foederativ Forbindelse, som Tscherning atter bragte paa Bane, paa den anden. »Ministeriet havde sit bestemte Program, hvortil

¹ Om Sveriges Politik, se: H. Haralds: Sveriges utrikespolitik 1848 (1912), passim; E. O. Löfgren: Sverige Norge och danska frågan 1848—49 (1921), 20—27, 36 ff.; samme i Svensk hist. tidsskr. 1938, 295—306; Danstrup, op. cit., 261—66.

² RA. U. Min. Alm. Korrespondance-Sager. Krigen 1848—50. Fredsforhandl., April—Sept. 1848, no: 42. 1848, 8/6; Plessen, Dep. no: 37. 1848, 7/6; Grev Knuths Fremstilling, 492 f.

³ Knuth, Ordre t. Reventlow no: 47, 1848, 11/6; Alb. Olsen, op. cit., 248 ff.

det i Alt havde at holde sig», erklærede Monrad. »Ministeriet kunde ikke forlade Programmet, uden at Folket forlod Ministeriet«¹.

Da Udenrigsministeren derimod den 11. Juni redegjorde for den udenrigspolitiske Situation og fremhævede, at baade England, Rusland og Sverige stærkt ønskede »at erholde Motiverne til en europæisk Krig fjernede«, gav det Anledning til en lang og skarp Debat af principiel Rækkevidde². Han vilde anse det for heldigst at forhandle paa Grundlag af en alternativ Basis, og han maatte have Klarhed over, dels hvor stor Selvstændighed, Regeringen kunde tilstaa Hertugdømmet, dels hvilke Forordninger den maatte stille til en eventuel Deling. Situationens Alvor synes i nogen Grad at have virket overraskende; men da Bardenfleth ikke destomindre bestred Betimeligheden af overhovedet at drøfte Fredsbetingelserne, før der forelaa konkret Grundlag, tabte Knuth Taalmodigheden. Sagen havde nu været opsat siden den 28. Marts, fordi »man ei antog, at den forelaa [og saaledes] havde nødet ham til . . . med største Besvær at undgaae at give bestemte Forklaringer om, hvad man egen[t]lig forlangte«. Spørgsmaalet var ikke, om man kunde opnaa Fred paa det ene eller det andet Alternativ, men at formulere Ministeriets Standpunkt til dem hver for sig. »Det var ham en Umulighed at underhandle, naar han ei havde Vished om, hvor vidt han i hver af de omtalte Alternativer kunde gaae«.

Kabinettet spaltede sig da op i to klart afgrænsede Grupper, en nationalliberal og en konservativ. Fra nationalliberal Side tog Monrad — med Støtte af Hvidt³ — atter bestemt Afstand

¹ Statsraadsprotokol 1848, 6/6 (se Udg., 309—17).

² Ibid. 1848, 14/6 (se Udg., 318—22).

³ Lehmann var fraværende fra begge de afgørende Statsraadsmoder 14/6 og 21/6. Hans Standpunkt lader sig dog fastslaa indirekte. Ogsaa han afviste aldeles en foederativ Forbindelse; derimod kunde han, hvis man blev tvunget til at give efter, »bringe det i Samklang med sin Samvittighed« at stemme for Deling. (Statsraadsprotokol 1848, 6/6 (se Udg., 314 f.)). — I et vidtloftigt Memorandum fra samme Tid beskæftiger han sig i Detailler med Danmarks fremtidige politiske og administrative Ordning; men det bærer tillige umiskendelige Spor af den aktuelle Situation (RA. Orla Leh-

fra at give Slesvig statsretlig Selvstændighed; det havde man jo forkastet i Marts, fordi man fandt det uforeneligt med Programmet, og den provinsielle Uafhængighed, man dengang havde bebudet, kunde han ikke strække længere, end at Slesvigs Repræsentanter paa den fælles Rigsdag fik Vetoret mod de almindelige Loves Gyldighed i Hertugdømmet. Sveriges Mening kunde være os ligegyldig, da den svenske Regering handlede aabenlyst i Strid med det svenske Folks Sympatier. Derimod støttede baade Stormagterne og det tyske Forbund Delingstanken, og »Nationalitetsspørgsmaalet« maatte da være Hovedsagen.

Medens de nationalliberale Ministre — Lehmann ikke undtaget — foretrak Delingstanken fremfor en foederativ Forbindelse mellem Kongeriget og Slesvig eller blot en Selvstændig-

manns Privatarkiv, C. 9. Cirkulærskrivelse til Statsraadet 1848, 9/6; Chr. Degn, op. cit., 175 ff.).

Lehmann tilraader heri en Nyopdeling af hele Landet i ensartede Kredse med udstrakt jurisdiktionel og administrativ Autonomi, men han advarer indtrængende mod at strække den saa vidt, at den modvirker Statsenheden, der ubetinget gaar forud for alle Særinteresser. »Det gjælder at give Provindsen, hvad der tilkommer den, og Staten, hvad Statens er.« For Slesvigs Vedkommende bør Grundprincippet være det samme, saa meget mere som den eksisterende Administration og Sprogforholdene tilskyndede dertil. »Forsøgsvis« skitserer Lehmann en Tredeleling af Hertugdømmet i en rent dansk Part (indtil Bov-Møgeltønder), en rent tysk (Syd for Slien-Danevirke-Husum) og en blandet. Den sproglige Ligeberettigelse kan derved indskrænkes til det sidste Distrikt, som iøvrigt ved forsigtig, men maalbevidst Statskunst vil kunne genvindes aandeligt for Kongeriget, medens man for bestandig har sikret sig den rent danske Del og hindret den tyske Parts Opsugning i Holsten. Til Slut fremhæver han, at »selvom man er eller bliver tvunget til en slesvigsk Enhed, udelukker dette ikke at lade den blive et historisk Minde«. — Lehmanns Memorandum blev — efter Ministrenes Paategninger at dømme — ikke modtaget med større Opmærksomhed, men der kan næppe være Tvivl om, at det afspejler Debatten om den slesvigske Administrations Reorganisation (Jfr. ovfr. S. 607 f.) og indirekte den nationalliberale Opfattelse af Fredsbasissspørgsmaalet. Det forener paa en Maade Delingstanken og Planerne om en provinsiel Selvstændighed, saaledes dog, at Kongeriget og Slesvig forenes fuldstændigt i Statsenheden.

hedsordning, der kunde bringe de statsretlige Baand i Fare, hældede Konseilpræsidenten, Bardenfleth, Bluhme og Zahrtmann samt Tscherning, der ønskede Fred for enhver Pris, netop mod dette Alternativ. A. W. Moltke gjorde gældende, at Delingen vilde blotte Grænsen militært, og han foretrak at give Slesvig samme Uafhængighed som Lauenburg. Bluhme mente det ligeledes rigtigere at tilstaa Hertugdømmet størst mulig Selvstændighed — ogsaa paa de Omraader, der hidtil havde været fælles — med egen lovgivende og »direkte skattefordelende« Myndighed, blot Hær, Told og Finanser forblev Fællesanliggender, og omvendt enhver Forbindelse med Holsten blev afbrudt.

Der opnaaedes ingen Enighed, og man maatte nedsætte en Komité, hvori Knuth, Monrad og Bluhme fik Sæde, for at afgrænse de yderste Indrømmelser i begge Alternativer. Udvalgsdrøftelsernes Forløb og Indstilling kendes ikke¹; men Resultatet, der forelagdes Statsraadet den 21. Juni blev, at Sønderjyllands Selvstændighed i Realunion med Kongeriget opstilledes som Hovedbetingelse, Delingsalternativet med Danevirke som Grænselinie som subsidiær Udvej. Disse Punkter vedtog Ministeriet efter en Diskussion, saaledes at Monrad — med A. W. Moltkes og Hvidts Bifald — præciserede sit Forhold til Delingsalternativet derhen, at han personligt kunde godkende Danevirke som Grænse, men at han kunde støtte et Ministerium, der sluttede Fred paa Basis af Linien Flensborg—Husum².

Det fremgaar af Meddelelserne til Udlandet om Fredsbetingelserne, at man havde tiltænkt Hertugdømmet særskilt Landdag (med Ret til at raade over Slesvigs Indtægter, naar de fælles Udgifter til bl. a. Statsgæld og Militær var udredet) og særskilt Administration. Endelig skulde dets Repræsentanter paa den fælles Rigsdag have Vetoret mod Lovgivningen for Slesvigs Vedkommende³. Disse Punkter afviger ikke meget fra de Hoved-

¹ Indstillingen findes ikke blandt Premierministerens Journalsager, men Indholdet fremgaar af den danske Note til Sverige 18/6 (Thorsøe, op. cit. I, 338—43).

² Statsraadsprotokol 1848, 21/6 (se Udg., 327 ff.).

³ Thorsøe, op. cit. I, 340 f.

træk, Monrad havde ridset op i Statsraadsmodet den 23. Marts, og som Ministeriet dengang ikke havde rejst principielle Indvendinger mod¹. Det er ganske interessant, at de ligeledes — efter Monrads Votum den 14. Juni — optager de sønderjydske Repræsentanters Ret til Veto mod den fælles Lovgivnings Anvendelse paa Hertugdømmet, medens de ikke — som Bluhme havde ønsket — vilde give den slesvigske Landdag egen lovgivende eller beskattende Beføjelse. Som Helhed berørte disse Retningslinier slet ikke de statsretlige Baand, og de lod sig maaske nok forlige med Programerklæringen. Naar de national-liberale Regeringsmedlemmer dog paa dette Tidspunkt viste sig forbeholdne overfor Selvstændighedstanken, hænger det sikkert sammen med, at de i den daværende udenrigspolitiske Situation ikke vovede at opstille dette Arrangement betingelsesløst, fordi enhver yderligere Indrømmelse i denne Retning vilde overskride den rent provinsielle (administrative og jurisdiktionelle) Uafhængighed eller føre til en Helstatsordning med Slesvig som selvstændigt Led. Man havde indset, at Stormagterne ikke vilde indfri deres Garantiforpligtelser, men tværtimod pressede paa for at skaffe Fred snarest muligt, og Sverige ikke havde i Sinde at gaa i Brêchen for Ejderpolitiken. Overfor Udsigten til, at Selvstændighedstanken i sine Konsekvenser kunde overskære Slesvigs og Kongerigets forfatningsmæssige Samhørighed, gennemførte de nationalliberale mod Ministeriets konservative Fløj, Delingsalternativet som subsidær Udvej, hvis den provinsielle Selvstændighed skulde slaa fejl. Skillelinierne indenfor Ministeriet blev saaledes allerede paa dette Tidspunkt trukket ganske prægnant op; om det Kompromis, man havde fundet, vilde bestaa den Prøve, de kommende Forhandlinger med Udlandet satte det paa, kunde endda være tvivlsomt.

Overfor Offentligheden kom de nationalliberale Ledere saaledes paa en Maade i en mislig Stilling. Den 23. Juni antydede den unge Viggo Rothe — maaske med Ledernes Billigelse — for første Gang Situationens Alvor i »Fædrelandet«. Han indrømmede, at Haabet om at gennemføre Ejderprogrammet med

¹ Jfr. ovfr. S. 591.

svensk Bistand var bristet; da Slesvig endvidere allerede var halvt tysk, og man maatte forudse, at det for eller senere helt kunde gaa tabt, vilde dets Deling være den eneste naturlige Løsning — hellere end at genoplive Christian VIII's Helstat¹.

II.

Gennem de følgende Maaneder blev det Udenrigsministerens Hovedopgave i Overensstemmelse med Statsraadets Beslutning den 21. Juni at optage Underhandlinger med Sønderjyllands provinsielle Selvstændighed som Udgangspunkt.

Foreløbig fortsattes tillige Forhandlingerne i London. Grev Reventlow indledte straks efter at have modtaget Udenrigsministerens Instruks fra 11. Juni Underhandlinger om et Forslag »af acceptabel Natur«, eventuelt med Slesvigs Deling som Basis², og i Tilslutning til sit nye Vaabenstilstandsudkast udarbejdede Palmerston et Fredsforslag, som han overrakte allerede den 23. Juni. Han skitserede her en alternativ Løsning af det slesvigske Spørgsmaal, enten Hertugdømmets Deling efter nationale Skillelinier, saaledes at Nordslesvig tilsluttedes Kongeriget og fulgte Kongelovens Arvefølge, medens Sydslesvig inkorporeredes i Holsten og under holstensk Succession, eller en administrativ Forening af de to Hertugdømmer med fælles Provinsialstænder, men uden Slesvigs Optagelse i det tyske Forbund³. Af de to Alternativer er det meget lidt sandsynligt, at Lord Palmerston har kunnet vente, at det sidste kunde faa større praktisk Værdi, skønt Preussen havde berørt denne Mulighed i Maj⁴. Delingsalternativet var utvivlsomt det mest relevante, forsaavidt som begge Parter — trods principielle Indvendinger — ikke kunde lade denne Udvej helt ude af Betragtning. I Modsætning til tidligere, undlod Palmerston helt at

¹ »Fædrelandet« 1848. no: 162, ²³/₆; Danstrup, op. cit., 270 f.

² Reventlow, Dep. no: 48. 1848, ²⁰/₆.

³ Brevsk., 61 f.; Aktenst. II—III, 308 f.

⁴ Vicomte de Guichen: Les grands questions européennes et la diplomatie des puissances sous la seconde république française I (1925), 110 f.

anvise nogen nærmere Delingsmetode, og medens han i Maj blot havde antydnet Løsningen af Arvefølgespørgsmaalet som et Argument, der kunde gøre Delingstanken lettere at antage, udtalte han det nu som en umiddelbar og nødvendig Konsekvens af Delingen.

Delingsgrundlaget blev straks det centrale Punkt i Drøftelserne i London. Bunsen gjorde atter opmærksom paa i en Note den 21. Juni, at det tyske Forbund ikke kunde fravige sit principielle Standpunkt, med mindre Nordslesvigs Befolkning selv fik Lejlighed til at udtale sig for Delingen¹. Medens man altsaa fra tysk Side nu synes at ville insistere paa den nationale Selvbestemmelsesret, indstillede Grev Reventlow sig foreløbig paa at presse den engelske Udenrigsminister til at antage Slien—Danevirke—Husumlinien, som Knuth havde antydnet, og forberede ham paa, at Regeringen ikke kunde indlade sig paa hans sidste Alternativ, med mindre det omformedes til Slesvigs provinsielle Uafhængighed². De stridende Parter staar altsaa endnu hinanden lige fjernt, hvad Delingskriterierne angaar, men tilsyneladende kom Forhandlingerne — som Lord Palmerston kunde ønske sig — ind i et fastere Leje. Grev Reventlow afventede blot det danske Kabinets endelige Beslutning for at kunne forberede de definitive Forhandlinger.

Svaret udeblev, og i Virkeligheden optog Statsraadet ikke paa noget Tidspunkt Palmerstons Forslag til Drøftelse³. Forklaringen ligger dels — som vi senere skal se — i den Vending, de internationale Underhandlinger tog efter Statsraadets Beslutning om Fredsbetingelserne den 21. Juni, dels i, at der netop da var indledt direkte Vaabenhvileforhandlinger med Preussen, udenom England. Forhandlingerne fandt Sted i Malmø under svensk Medvirken, og allerede den 2. Juli resulterede de i den første Malmøkonvention, der bød Danmark betydelige Fordele. Vigtigst er

¹ Aktenst. II—III, 309 f.; Guichen, op. cit. I, 129 f.

² Reventlow, Dep. no: 54, 1848, 3/7.

³ Den 28/6 forelagde Knuth sine Kolleger Palmerstons Mæglingsforslag, men Fredsbetingelserne underkastedes ingensomhelst Diskussion (Statsraadsprotokol 1848, 28/6 (se Udg., 342)).

det i denne Sammenhæng, at den — i Modsætning til Presussens Bestræbelser siden Maj — lod den endelige Ordning in suspenso.

Udfaldet af Vaabenhvileforhandlingerne beroede blandt andet paa Reaktionen i Berlin og en vis Krigstræthed i de nordtyske Byer. Paa den anden Side medførte den direkte dansk-preussiske Vaabenhvileoverenskomst og Opsættelsen af Fredsforhandlingerne, at England gled helt i Baggrunden og i Virkeligheden ikke formaaede at genvinde Initiativet under de forberedende Fredsunderhandlinger i Efteraarsmaanederne 1848. Det var ikke uberettiget, at »the Times« i Juli kunde stemple Lord Palmerstons Mægling som forfejlet, skønt »the continuance of this war in the Baltic is as inconsistent with our mercantile interests, as it is with our political engagements«¹. Selv gav den britiske Udenrigsminister snarest Udtryk for en resigneret Holdning i et Privatbrev til Wynn i September; mente den danske Regering at kunne løse Knuden selv, maatte den for hans Skyld gerne forsøge².

Grev Knuth havde i Begyndelsen af Juli ment, at Gennemførelsen af Vaabenhvilebetingelserne i Frankfurt nu maatte blive Preussens Sag³. Foreløbig blev da ogsaa den danske Regerings Kontakt med Rusland og Sverige et Hovedmoment under Forberedelsen af Fredsforhandlingerne. Begge disse Magter havde endnu i Maj og Juni søgt at formaa Danmark til Forsonlighed, men deres Politik fik først fast Retning, da man i København i en Note den 18. Juni — altsaa endnu medens de afgørende Statsraadsdrøftelser fandt Sted — erklærede sig villig til Fred paa Grundlag af Slesvigs provinsielle Selvstændighed⁴. Allerede tre Dage senere meddelte det svenske Kabinet, at det fandt dette Forslag fuldt tilfredsstillende. Det lovede at underrette London og St. Petersborg, men forudsaa Indvendinger

¹ »The Times« 1848, 8/7, 24/7.

² Alb. Olsen, op. cit., 264 f. (dateret 19/9). Brevet refereres af Knuth i Statsraadet 2/10 (Statsraadsprotokol, l. c. (se Udg., 474 f.)).

³ Vrints t. Wessenberg 1848, 15/7 (Rantzau, op. cit., S. 87).

⁴ Thorsoe, op. cit. I, 338—43: jfr. ovfr. S. 610.

fra tysk Hold, og vilde Preussen og Forbundet ikke antage Tilbudet, saa det ingen anden Udvej end Deling¹. Den svenske Regerings Meddelelser, der ledsagedes af en udførlig Motivering for Delingstankens Umulighed, blev velvilligt modtaget i St. Petersborg, utvivlsomt begunstiget af de øjeblikkelige Omstændigheder, paa den ene Side overdreven Frygt for de radikale Tendenser i den danske Nationalliberalisme og for den politiske Skandinavisme, paa den anden Side Uvisheden om de tyske Magters Hensigter. Baron Ungern-Sternberg erklærede i Juni, at han ansaa Danmarks Opsugelse i Sverige eller en dansk Republik for nærliggende Muligheder². Samtidig synes den russiske Marineminister Menschikoff, der i Juni vendte tilbage fra et Besøg i København og Stockholm, og som var dybt rystet over Skandinavismens Styrke, at have søgt at overtale Czaren og Kansleren til at gøre Indrømmelser til Danmark for at paavirke dets Adfærd³. Fra Berlin advarede Meyendorff parallelt hermed i drastiske Vendinger mod den fremtidige Udvikling i Tyskland. Hvorfor søger Forsamlingen i Frankfurt at paatvinge Preussen Lederskabet i en tysk Enhedsstat?, skrev han. »N'est-ce pas évidemment un leurre pour gagner l'état le plus puissant de l'Allemagne et en faire l'instrument aveugle des volontés de cette hydre à cent têtes qui se montre sous un aspect si rassurant à l'église de Saint-Paul?«, og vil man ikke blot benytte den Styrke, der kan vindes ad den Vej, mod Danmark?⁴

Disse Aspekter voldte stigende Bekymring i St. Petersborg. Medens Nesselrode sidst i Juni endnu ingen anden Udvej saa end Slesvigs Deling og mente, at den danske Regering fremfor en haabløs Krig vilde samtykke og vilde kunne finde Midler til at retfærdiggøre sig overfor Folkestemningen⁵, erklærede han sig straks efter at være underrettet overbevist om Rigtigheden

¹ Löfgren, op. cit., 268—72; 65 ff.; Thorsoe, op. cit. I, 343 f.

² Ungern-Sternberg, Dep. no: 113. 1848, 16/6.

³ Guichen, op. cit. I, 128.

⁴ Meyendorff t. Nesselrode 1848, 28/7 (Meyendorffs Breve II, 113 f.).

⁵ Nesselrode t. Meyendorff 1848, 22/6 (Nesselrodes Breve IX, 118 f.).

af den dansk-svenske Argumentation for Selvstændighedsplanen; «cette combinaison devrait convenir à tout le monde, si le monde n'était pas peuplé des fous». Den russiske Kansler paalagde straks Meyendorff at støtte Planen i Berlin, ligesom han anbefalede den i London¹. Den russiske Regerings hurtige Omslag hænger givetvis sammen med, at den nu atter øjnede en Chance for at komme ud over den kritiske Tilstand, men først den Irritation, som Begivenhederne i Juli—August — General Wrangels Opsætsighed, Nationalforsamlingens Radikalisme og de endeløse Vaabenhviledrøftelser — fremkaldte, synes at have fuldbyrdet denne Proces. I St. Petersburg var man stadig tilbøjelig til at se det dansk-tyske Opgør helt i Lyset af de tyske Enhedsbestræbelser. Fik de tyske, nationale Lidenskaber frit Løb, vilde det resultere i Danmarks Ødelæggelse eller Opsugelse i Tyskland. Som Deltager i Ordningen af Tysklands Forhold 1815 mente Nesselrode, at Stormagterne havde Krav paa at blive raadspurgt, inden den kunde ændres; Rusland kunde aldeles ikke tillade en saadan Omvæltning af Magtbalancen i Norden, og blev der ikke sluttet Vaabenhvile, mente hverken Czaren eller Kansleren at kunne nægte Danmark Vaabenhjælp². I det store og hele havde den danske Regering altsaa Held til at naa til Forstaaelse med Sverige og Rusland om Slesvigs provinsielle Selvstændighed, omend der endnu langt fra forelaa konkrete Resultater, og den russiske Kansler underrettede ikke direkte Udenrigsministeriet i København om sit Standpunkt.

Den anden Malmøkonvention bød vel Danmark langt færre Fordele end den første, men Situationen var paa ingen Maade ugunstig. Heller ikke denne Overenskomst foregreb det endelige Arrangement; Wrangels Adfærd og den tyske Nationalforsamlings Genstridighed havde diskrediteret Centralmagten saa-

¹ Nesselrode t. Meyendorff 1848, $\frac{1}{7}$, $\frac{15}{7}$ (Nesselrodes Breve IX, 128 f.); Bloomfield, Dep. no: 193. 1848, $\frac{30}{4}$ (Westmorelands Breve I, 455. Résumé); Löfgren, op. cit., 67 f.

² Nesselrode t. Meyendorff 1848, $\frac{24}{7}$, $\frac{12}{8}$, $\frac{2}{9}$ (Nesselrodes Breve IX, 131 ff., 143 ff., 159 f.); Guichen, op. cit. I, 126 f., 134., 246.

vel i Berlin som i St. Petersburg og til en vis Grad ogsaa i London¹, samtidig med at Kløften mellem Berlin og Frankfurt traadte aabent frem. Endelig syntes Sommerens Forhandlinger at kunne berettigede det danske Kabinet til Forhaabninger om, at i det mindste Rusland og Sverige samt Frankrig, der med Tilfredshed havde noteret, at Delingstanken blev skrinlagt², kunde gaa med til Slesvigs provinsielle Uafhængighed. Dette er Forudsætningen for, at Regeringen — vistnok efter svensk Tilskyndelse og efter Sondering hos de fremmede Diplomater i København — sidst i August kunde henvende sig til England, Frankrig, Rusland og Sverige for at indhente en kollektiv Anerkendelse af Kongerigets og Slesvigs uopløselige Forbindelse³. Det er utvivlsomt med rette, at Erik O. Löfgren fremhæver, at de danske Garantikrav tilsigtede at afskære al fortsat Diskussion af Fredsgrundlaget. Der indløb straks imødekommende Svar fra Rusland, Frankrig og delvis ogsaa Sverige, der karakteristisk nok havde gjort sin Beslutning afhængig af St. Petersburgs, hvorimod Lord Palmerston gav en utvetydig Afvisning; en Garanti af den nævnte Art vilde være en Udfordring til Tyskland og var tillige uforenelig med Englands Rolle som Mægler⁴.

Foreløbig var Aktionen altsaa strandet paa Palmerstons negative Svar. Fra dansk Side bedømte man dog fortsat Mulighederne for Gennemførelsen af Slesvigs Selvstændighed gunstigt. »Der er Udsigt til, at den Engelske Mediation snart maa være endt«, skrev Grev Knuth sidst i September til Reventlow; endnu bør man derfor ikke »opgive Haabet om at opnaae den ønskede Erklæring fra samtlige 4 Magter«⁵. Ved et Statsraads-møde den 22. September afviste han at slutte Fred for enhver

¹ Jfr. Palmerstons Ordre t. Westmoreland 1848, ²⁵/₇, t. Cowley 1848, ¹²/₉ (RA. U. Min. Alm. Korrespondance Sager. Krigen 1848—50. Fredsunderhandl., April—Sept. 1848, no: 52, 72 b. Kopier); Guichen, op. cit. I, 132 ff., 245 f.

² Alb. Olsen, op. cit., 260, n. 4.

³ Thorsøe, op. cit. I, 383 ff.; Löfgren, op. cit., 43, 69—78.

⁴ Knuth, Ordre t. Reventlow no: 82. 1848, ²⁵/₉. Bilag: Palmerston t. Wynn, ¹²/₉ (Kopi).

⁵ Knuth, Ordre t. Reventlow no: 82. 1848, ²⁵/₉.

Pris, »naar man endnu havde 7 Maaneder til at afvente Begivenhedernes Gang. Han vilde for sin Person aldrig deeltage i Nogen Fred, hvorved Slesvig blev deelt«, og hans Kolleger tilsluttede sig disse Betragtninger¹. En af de sidste Dage i September meddelte Regeringen konfidentielt de fire Magter, at Slesvigs »indépendance particulière sur la plus large échelle possible« vilde være den eneste Løsning, der kunde tilfredsstille Danmark².

Medens Forhandlingerne med Udlandet paa dette Tidspunkt koncentreredes om Slesvigs provinsielle Selvstændighed, som den danske Regering havde opstillet som sit første Alternativ, lykkedes det ikke Udenrigsministeren at overholde denne Linie med samme Konsekvens indenfor Kabinettet. Frankfurterparlamentets Ratifikation af Vaabenstilstanden og dets Opfordring til Optagelse af direkte Forhandlinger med Danmark var kun sket med knebent Flertal og havde givet Anledning til Barrikadekampe og politiske Mord. Opstanden var ganske vist hurtigt blevet kuert, men det uhyggelige Indtryk, den efterlod, var næppe mindre i København end i St. Petersborg og London. Samtidig kunde Beslutningen om Optagelse af direkte Fredsforhandlinger København—Frankfurt den 16. September tolkes som en Underkendelse af Preussens Politik i Vaabenstilstandssagen, og i hvert Fald bidrog den kun til at skabe Uvished om de tyske Magters Fredsvilje. Man indsaa hurtigt i København, at selv om man fra slesvigholstensk Hold accepterede Vaabenhvilen, vilde dens praktiske Gennemførelse og Etableringen af Fællesstyret paa Gottorp skabe farlige Komplikationer.

Hos Grev Knuth spores fra September stigende Nervøsitet. Han forudsaa et Brud og Krigens Genoptagelse, og at Sommerens Anstrengelser for at tilvejebringe et Fredsgrundlag vilde være spildte. Han maatte nu atter forsøge at opnaa en Klaring af Ministeriets Stilling til Fredsbetingelserne snarest muligt. Da Udenrigsministeren den 27. September efter Wynns Tilskyndelse foreslog Statsraadet at anerkende Centralmagten, der

¹ Statsraadsprotokol 1848, 22/9 (se Udg., 455 f.).

² Löfgren, op. cit., 79.

nu repræsenterede de Forpligtelser, som paahvilede Tyskland, og som tilsyneladende havde taget Underhandlingerne i sin Haand, fik han kun med Nød og Næppe dets Billigelse dertil¹. Derimod naaede man ikke paa dette Tidspunkt nogen definitiv Beslutning om Fredsvilkaarene, der toges op til Overvejelse paa Statsraadsmøder den 27. September og den 2. og 4. Oktober². Grev Knuth havde samtidig med Beslutningen om at optage direkte Kontakt med Frankfurt forlangt uindskrænket Bemyndigelse til at bringe en Fred i Stand, hvad enten det skete ved Hertugdømmets Deling eller ved at stille Slesvig som selvstændig Stat i foederativ Forbindelse med Kongeriget; Situationen nødvendiggjorde en saadan Fuldmagt. Han gjorde opmærksom paa, at Max v. Gagerns Parti i Frankfurt vilde foretrække Delingsalternativet, men mente imidlertid, at vi ved tilstrækkelige Indrømmelser kunde opnaa engelsk, fransk, russisk og svensk Bistand til Uafhængighedsplanen. Allerede faa Dage senere (2. Oktober) betvivlede han dog selv disse Muligheder, fordi Vaabenstilstandsunderhandlingerne komplicerede Situationen ganske afgørende. Vi styrede direkte mod Krig, og »Fred paa Basis af Slesvigs Selvstændighed opnaaede vi ikke; saa prøvede man da paa Delingen, og den fik man ikke Syd for Flensborg«.

Forholdene var altsaa væsentlig ændrede, siden Ministeriet havde gennemdrøftet Fredsbetingelserne i Juni, omend Knuth maaske overdrev sin Pessimisme. Som han fremstillede Selvstændighedsalternativet, var det langt videregaaende end hidtil. De nationalliberale Ministre havde jo netop afvist den blotte foederative Forbindelse i Juni, og de tog nu paany — Monrad mest kategorisk — Afstand fra denne Plan, fordi et selvstændigt Slesvig uvægerligt vilde glide bort fra Danmark. De foretrak stadig Delingsprincippet, saafremt der kunde opnaas en

¹ Statsraadsprotokol 1848, ²⁷/₉ (se Udg., 460—62). — Centralmagten havde sendt Banks hertil for at overbringe Notifikationen af Rigsforstanderens Tiltrædelse og havde tillige bemyndiget ham til at forhandle. Statsraadet tiltraadte Knuths Forslag om at udnævne Baron F. Pechlin til holstensk Minister og i Egenskab heraf lade ham optage Kontakt med Banks.

² Statsraadsprotokol 1848, ²⁷/₉, ²/₁₀, ⁴/₁₀ (se Udg., 462 ff., 472—76, 491 ff.).

Grænse Syd for Flensborg, og Monrad »ansaae os meget vel slupne derved«. Fra konservativt Hold vægrede man sig omvendt bestemt ved Delingsalternativet, selvom man ikke absolut vilde fraraade det, naar alle andre Veje var spærret. For Bluhme stod det som en Absurditet; Zahrtmann fremhævede til Støtte for sin Argumentation, hvor afgørende det var, at Slesvigerne selv vilde modsætte sig Delingen, og gennemførtes den endelig, vilde den nordlige Del alligevel om faa Aar tilslutte sig den sydlige. Meningsforskellen trækkes saaledes atter op med stor Prægnans, men Skillelinierne er nu saa dybe, at de næppe længere lod sig overvinde. Medens de konservative Regeringsmedlemmer ikke nærrede Betænkeligheder ved at fortsætte, uanset hvorledes Freden afsluttedes, kunde Lehmann kun forblive i Ministeriet, hvis den sluttedes paa Basis af Deling, og Monrad betvivlede, at den nationalliberale Fløj af Ministeriet overhovedet længere var skikket til at deltage i Forhandlingerne. At Ministeriet ikke indgav sin Afskedsbegæring i Begyndelsen af Oktober skyldtes, at baade Kongen og dets Medlemmer enedes om, at man burde afvente den grundlovgivende Rigsforsamlings Holdning til Fredsvilkaarene, og om indtil da — med Bardenfleths Ord — »lavere« Underhandlingerne.

Det er sandsynligt, at Martsdagens Begejstring i højere Grad havde været nationalt end liberalt betonet; og det var ikke ganske uberettiget, at den nationalliberale Presse allerede i Juni kunde advare mod Reaktionen, der sneg sig som en europæisk Modstrømning ind over Landet¹, efterhaanden som Modgangen i den slesvigske Konflikt meldte sig. Da Viggo Rothe som tidligere berørt i sin Artikel i »Fædrelandet« sidst i Juni for første Gang havde gjort opmærksom paa Situationens Alvor og tilraadet Delingstanken, havde det chokeret alle og først og fremmest den jævne nationalliberale Borger². Man følte, at de nationalliberale Ledere havde svigtet, og Misstemningen fandt snart rigelig Grobund ved Afslutningen af Vaabenstilstanden og Indsættelsen af den tyskprægede Fællesregering i

¹ Fædrelandet 1848, 8/6.

² Jfr. ovfr. S. 611 f.; Danstrup, op. cit., 268 ff.

Hertugdømmerne i Oktober. Den offentlige Debat beskæftigede sig i Sommer- og Efteraarsmaanederne navnlig indgaaende med den slesvigske Delingstanke, fordi man ofte antog, at Ministeriet som Helhed stod bag ved denne Idé¹. I Almindelighed stemples den som Helligbrøde, idet den opgav Danmarks historiske Ret til Hertugdømmet. Under disse Omstændigheder betød det en uhyre Opmuntring for Folkestemningen, at Frederik VII ved den bekendte Tropperevue paa Lerbæk Mark den 18. September i et Øjeblik Begejstring lod sig forlede til offentligt at fordomme Delingsprincippet.

Et talmæssigt Udtryk for Stemningsomslaget i den danske Befolkning fik man ved Valgene til den grundlovgivende Rigsforsamling i Begyndelsen af Oktober. Resultatet kunde meget vel komme til at øve afgørende Indflydelse paa Tilrettelæggelsen af Udenrigspolitikken, forsaavidt som Ministeriet allerede forinden havde besluttet at afvente Forsamlingens Meningstilkendegivelse. Det kan ikke afvises, at Valgets Udfald kan have skabt et fordelagtigt Indtryk eller gunstigere Vilkaar i Udlandet, specielt i St. Petersburg; men det er sikkert ikke helt dækkende, naar Ungern-Sternberg indberetter, at den danske Befolkning blot har besindet sig paa Martsdagens Ophidselse². Der har næppe været Tale om, at Helstatsidéen fandt Næring i sig selv; Valgresultatet udtrykker snarest Vælgernes Mistillid til Regeringens Evner til at løse Konflikten og Uviljen mod Delingsprincippet. Men indirekte gav det fastere Rygstød for en helstatsbetonet Politik.

Kongen havde ved Statsraadmødet den 4. Oktober aldeles bestemt nægtet at opgive Slesvig eller nogen Del deraf, hvorimod han kunde bøje sig for Rigsforsamlingens Vilje. Han var villig til at overveje Regeringens Kritik af hans Indvendinger mod Grundlovsudkastet nøje, men den maatte ubetinget forblive, indtil Forsamlingen kunde tage Stilling til Fredsvilkaarene,

¹ Thorsoe, op. cit. I, 448 f.; Neergaard, op. cit. I, 320 ff.; Elberling, op. cit. 190 f.

² Ungern-Sternberg, Dep. no: 196, 1848, ⁶/₁₀; no: 202, ¹⁶/₁₀; no: 205, ²¹/₁₀.

et Standpunkt han ogsaa fastholdt efter Valgene¹. Kabinettets Medlemmer erklærede sig indforstaaet hermed; »Ministeriets Kredit var udtømt«, udtalte Lehmann; naar »Rigsforsamlingen træder sammen [, er der] intet andet Hold end den, og det er igjennem den, at der maa sættes igjennem«². Ministeriet havde udtømt sine Muligheder; men det var formodentlig berettiget, naar Udenrigsministeren den 14. Oktober tilføjede, at det unyndiggjorde sig selv ved at give Rigsforsamlingen en detailleret Redegørelse for Forhandlingerne og ved at overlade den Spørgsmaalet om Krig og Fred³.

Grev Knuth havde ved Statsraadsmoderne ved Overgangen fra September til Oktober været yderst betænkelig ved at skulle »trainere« Underhandlingerne, specielt i den Tilstand Vaabenhvilespørgsmaalet befandt sig. Ministeriet havde som Helhed belavet sig paa at maatte acceptere Englands fortsatte Mægling og gøre de Opofrelser, der blev nødvendige for at opnaa taalelige Fredsvilkaar. Foreløbig fastholdt Udenrigsministeren dog i Hovedsagen den hittidige Linie. I en Række konfidentielle Depecher til Gesandterne i St. Petersborg, Paris og Stockholm henholdsvis ⁵/₁₀, ²³/₁₀ og ²⁹/₁₀ præciserede Grev Knuth den danske Regerings Standpunkt til Fredsgrundlaget derhen, at den kunde gaa med til en alternativ Løsning: Slesvig kunde faa administrativ og forfatningsmæssig Selvstændighed, men det maatte følge Kongelovens Arvefølge og sikres mod fremtidig Nationalitetspropaganda; subsidiært kunde man, om det blev paakrævet, antage Hertugdømmets Deling, men det betonedes skarpt, at denne Ordning var en flagrant Uretfærdighed overfor Danmark som den svageste Part, og at den krænkede vore historiske Rettigheder⁴. Endnu mere kategorisk udtrykte Udenrigsministeren sig til Wynn: Danmark var parat til at acceptere Slesvigs Uafhængighed, men ethvert Ændringsforslag fra Centralmagtens Side vilde blive betragtet som Afslag herpaa. I dette Tilfælde

¹ Statsraadsprotokol 1848, ⁴/₁₀, ¹²/₁₀ (se Udg., 477, 506).

² Ibid. 1848, ¹⁴/₁₀ (se Udg., 513).

³ Ibid.

⁴ Thorsoe op. cit. I 445 f.

vilde Danmark ikke modsætte sig Hertugdømmets Deling med Linien Flensborg—Vesterhavet som Grænse; Flensborg maatte dog nødvendigvis være dansk, naar man afstod baade Kiel og Eckernförde¹.

Det lykkedes ikke England at genvinde Initiativet i de internationale Forhandlinger efter den fejlslagne Mæglingspolitik i Juni—Juli. I en Samtale med Reventlow den 22. September vendte Lord Palmerston paany tilbage til Delingstanken, der vilde overflødiggøre ethvert Behov for Garanti, og mindede om, at den danske Regering endnu ikke havde besvaret hans Mæglingstilbud fra Juni². Den følgende Dag paalagde han tillige den engelske Resident i Hamburg, Oberst Lloyd Hodges at undersøge Folkestemningen og Nationalitetsforholdene i Slesvig, men den Rapport, Obersten afgav den 10. Oktober, maatte berøve den engelske Udenrigsminister enhver Illusion om Delingstankens Gennemførlighed³. Lloyd Hodges mente, at Erfaringen havde godtgjort, at Flertallet af de tyske Politikere kun gjorde sig til Talsmænd for Delingsplanen »to save her [Tysklands] honour, by aggrandizing Holstein with the addition to it of a portion of so fine a Province«. Han gjorde det straks klart, at »the Schleswigers attached to their mixed nationality and the administration to which they are accustomed, would consider every division of their country as the greatest disaster which could befall them, as a death-blow to their rights«. Hodges gav en talmæssig Oversigt over Nationalitetsforholdene, men slog fast, at det vilde være umuligt at adskille dansk og tysk klart; Nationaliteterne »mingle almost imperceptibly«. Indbyggerne foretrak Palmerston's andet Alternativ, der sikrede Uafhængighed af Kongeriget og omvendt garanterede mod Inkorporation i det tyske Forbund, som var alle imod⁴; Slesvigs

¹ Guichen op. cit. I, 247 (Wynn. Dep. t. Palmerston 1848, ²/₁₀).

² Reventlow, Dep. no: 80. 1848, ²²/₉.

³ RA. Stockholm. Danica. Depecher från E. Lagerheim och N.V. af Vetterstedt. no: 179. 1848, ¹²/₁₁. Bilag: Lloyd Hodges t. Palmerston 1848, ¹⁰/₁₀: Löfgren, op. cit., 79 f.

⁴ Jfr. ovfr. S. 612.

provinsielle Uafhængighed træder her frem som Befolkningens eget Ønske.

Wynn havde i sin Indberetning den 2. Oktober ment efter Knuths sidste Udtalelser at være naaet til Vejs Ende¹, og Oberst Hodges' Redegørelse maatte bestyrke Indtrykket i London, skønt Palmerston maaske ikke har været i Stand til at sondre mellem de seneste danske Planer og sit eget Forslag fra Juni om Hertugdømmernes administrative Forbindelse uden Sønderjyllands Optagelse i Forbundet. Den 16. Oktober forespurgte han da i en Ordre, om det var berettiget at mene, at den danske Regering vilde foretrække denne Løsning, eller om den, saafremt dette kunde antages, vilde samtykke i Slesvigs Deling efter »a line beginning South of Flensburg and running nearly East, and West to the German sea«. »If I correctly understand Count Knuth, I would propose the first of these arrangements to the Central Power«². Set i sin rette Sammenhæng var det, den britiske Udenrigsminister udbad sig, en officiel Bekræftelse af Knuths Ord til Wynn ved Maanedsskiftet, beregnet paa at danne Udgangspunktet for fornyet engelsk Mægling. Den 26. Oktober overbragte Wynn Forespørgslen til Udenrigsministeriet³, men Knuth indlød sig i sit Svar tre Dage senere ikke paa at tage Stilling til de Palmerston'ske Alternativer. Han betonedede atter, at Danmark foretrak Hertugdømmets Uafhængighed, at Slesvig »resterait indivis et indépendant

¹ Guichen, op. cit. I, 247.

² Publ. R.O. — F.O. 211/41. Palmerston, Ordre t. Wynn 1848, 18/10.

³ RA. U. Min. Alm. Korr.-Sager. Litra K. Krigen 1848—60. Vaabenstilst. i Malmö, etc.; Knuth, Ordre t. Reventlow no: 89. 1848, 29/10. Bilag (Kopier). — Det af Thorsoe (op. cit. I, 446 f. og efter ham i alle senere Fremstillinger) omtalte engelske Mæglingsforslag fra 22/10, hvorefter Slesvig skulde deles efter Linien Flensborg — Okholm, savner kildemæssig Hjemmel. Det har været umuligt at opspore det paagældende Aktsykke i Udenrigsministeriets Arkiv, og en Forespørgsel i the Public Record Office i London gav heller intet Resultat. — I sig selv var et Mæglingstilbud af denne Art næppe sandsynligt efter Palmerstons Forespørgsel 18/10. Thorsoes Fremstilling beror da sikkert ogsaa paa en Misforstaaelse af denne; den anførte Delingsgrænse, der intetsteds omtales, maa derimod formodentlig tilskrives hans egen Supplering af Kilden, ligesom Dateringen er urigtig.

de l'Allemagne et du Danemark, mais en union indissoluble avec le dernier pays, et sur la même ligne de succession, og bebudede samtidig et dansk Forslag i denne Retning¹. Udenrigsministeren spærrede Vejen for et engelsk Initiativ; hvad han ønskede var sikkert alene at overbevise Palmerston om de danske Synspunkters Berettigelse — som han i Sensommeren havde formaaet overfor Sverige, Rusland og Frankrig.

Den kritiske internationale Situation i Efteraaret 1848 gjorde det ønskeligt i London saavidt muligt at hindre, at Vaabenstilstanden udløb, uden at Konflikten var bilagt. Den østrigske Regering, der paa dette Tidspunkt helt beherskede Situationen i Böhmen, Kroatien og Ungarn, viste sig alt andet end tilbøjelig til at antage Palmerstons Mæglingsforslag for Italien, og det britiske Kabinet forudsaa utvivlsomt et fransk-østrigsk Opgør i Italien². Det var ligeledes endnu i November uvist, hvortil England—Frankrigs Mægling mellem Sicilien og Neapel vilde føre. Samtidig fulgte Foreign Office opmærksomt Udviklingen i Tyskland, og skønt det næppe ventede sig stort af Nationalforsamlingens Drøftelser af en tysk Statsdannelse, lagde det ikke Skjul paa, at England ikke kunde bifalde noget System, der samlede Tyskland i en protektionistisk Enhed³. Det er dog mere end tvivlsomt, om Lord Palmerston — saaledes som Grev Reventlow senere vilde hævde — i sidste Halvdel af Oktober kategorisk gik ind for de danske Selvstændighedsplaner i den Form, Wynn havde overbragt dem i sin Depeche den 2. Oktober, og som Nesselrode konfidentielt havde anbefalet i London⁴. Hans Holdning synes at have været vaklende endnu i Oktober. Vi ved kun med Bestemthed, at han midt i Maaneden lod Lord Cowley, sin Repræsentant i Frankfurt undersøge Mulighederne for Fred paa dette Grundlag, og først i December omtalte han udtrykkeligt Delingstanken som passé⁵.

¹ Knuth, Ordre t. Reventlow no: 89. 1848, ²⁹/₁₀. Bilag (Kopi).

² The Cambr. Hist. of Brit. For. Pol. II, 313.

³ Hans Precht, op. cit., 75 ff.

⁴ Guichen, op. cit. I, 246.

⁵ Ibid. I, 249.

Det er heller ikke ganske klart, hvor nøje Kendskab danske Regeringskredse havde til Stormagternes og Centralmagtens Standpunkter i sidste Halvdel af Oktober. Fra London hævdede Reventlow vel, at Palmerston gik »ind paa mine i min Regerings Navn udtalte Anskuelser«¹, men den russiske Kansler udtalte sig ret forbeholdent til Gesandten og vilde afvente Palmerston's Holdning, inden han udtalte sig til Fordel for de danske »ouvrages préparatoires«². Man besluttede at kalde Grev Reventlow hjem for at bistaa Udenrigsministeriet under Tilrettelæggelsen af Retningslinierne for de kommende Fredsforhandlinger, der med begge Parters Billigelse berammedes til London. Den 28. Oktober ankom Gesandten, og man paabegyndte straks Udarbejdelsen af en Instruks. Paa et Statsraadsmøde den 2. November meddelte Knuth, at Kongen bestemt udtalte sig mod Delings-tanken, og efter en Diskussion gav samtlige Ministre — bortset fra Monrad, der forbeholdt sig sin Mening, indtil Planerne laa klart formuleret — deres Tilslutning til Hertugdømmets Selvstændighed, men det vedtoges tillige bestemt at fastholde Delingen som andet Alternativ³.

Den følgende Dag forelagde Udenrigsministeren da Udkastet til Instruks for Grev Reventlow. Slesvigs Selvstændighed med egen Administration og Forfatning, men med Kongelovens Arvefølge, fremhævedes heri som den heldigste Løsning af Konflikten; kun hvis den ikke kunde opnaas, kunde Regeringen gaa med til Slesvigs Deling. Paa dette Møde kom de konservative Ministres Betænkeligheder ved den alternative Udvej stærkere til Orde end hidtil; »Delingen af Slesvig var aldeles utilraadelig og uforsvarlig«, erklærede Zahrtmann; »Danmark var bedre tjent med et Slesvig Holsten end med et deelt Slesvig, hvis danske Deel aldrig vilde lade sig incorporere i Kongeriget og meget snart vilde slutte sig til Tydskland«. Bardenfleth foretrak — støttet af A. W. Moltke — ligeledes enhver Betingelse, hvorved vi beholdt hele Hertugdømmet; han kunde vel ikke

¹ Reventlow, Dep. no: 85. 1848, 13/10.

² Plessen, Dep. no: 73. 1848, 25/10.

³ Statsraadsprotokol 1848, 2/11 (se Udg., 533 f.).

fraraade dets Deling, naar alle andre Veje var spærret, men vilde i saa Fald indgive sin Afskedsbegæring. Som Helhed vilde Statsraadet endnu ikke afstikke altfor faste Rammer om Fredsgrundlaget. Det vilde søge en Fredsbasis, »men ei som noget marqueret Moment, hvorimod Fredsunderhandlingerne uno tenore vare at fortsætte«, og det besluttede foreløbigt at raadføre sig med Grev Reventlow¹.

Udenrigsministeren forelagde derefter Kongen Hovedtrækene af Instruksudkastet. Frederik VII vilde imidlertid aldeles ikke bifalde det; han forlangte Sønderjyllands Selvstændighed opstillet kategorisk og, saafremt det ikke blev vedtaget, Krig². Ministeriet lod sig dog ikke affærdige med et mundtligt Afslag, og efter Statsraads mødet den 8. November begav Konseilspræsidenten og Knuth sig til Frederiksborg, men uden større Held. Efter den kongelige Resolution skulde Kongens Beslutning indhentes, inden der kunde optages Underhandlinger med Udlandet om Slesvigs Deling³, altsaa en yderst beskeden Indrømmelse.

Statsraadet forsøgte uanset Kongens Afslag endnu en Diskussion af Instruksen den 9. November⁴. Grev Reventlow, der var tilkaldt, gjorde her Rede for, hvad han vidste om Englands Holdning og for sit eget Skøn over Fredsmulighederne. Han havde, sagde han, allerede tidligt i Oktober ladet Lord Palmerston forstaa, at Danmark ansaa Englands Mægling for afsluttet, en Meddelelse, han modtog »med al mulig Moderation«. Palmerston havde pointeret, at det først og fremmest var hans Maal at indlede Forhandlinger, men han havde indrømmet, at Danmark af Hensyn til sin Export ikke kunde antage en Deling, der berøvede det dets eneste Vestkysthavn. »Han er i dette Øieblik aldeles stemt for Uafhængigheden af Slesvig, det er den, han vil virke for«, og han afventede kun et konkret Ud-

¹ Statsraadsprotokol 1848, ³/₁₁ (se Udg., 534 ff.).

² Ibid. 1848, ⁸/₁₁ (se Udg., 543 ff.).

³ RA. U. Min. Alm. Korrespondance Sager. Krigen 1848—50. Vaabenstilstanden i Malmø, etc., no: 3. 1848, ¹⁰/₁₁.

⁴ Statsraadsprotokol 1848, ⁹/₁₁ (se Udg., 545—53).

kast i denne Retning. Grev Reventlow mente, at det derfor var absolut overflødigt, at Instruksen optog Slesvigs Deling som yderste Udvej, blot han bemyndigedes til under ingen Omstændigheder at afbryde Forhandlingerne; »den engelske Regering . . . forlanger ikke Erklæringer for Eventualiteter«.

Vi kan nu se, at Gesandts Beretning efter alt at dømme har formuleret den britiske Udenrigsministers Holdning for skarpt; Palmerston havde — som tidligere berørt — næppe truffet nogen definitiv Afgørelse, men havde kun sonderet i Frankfurt. Det vil umiddelbart fremgaa af Grev Reventlows Redegørelse, at den laa fuldt paa Linie med Kongens Standpunkt, og det er ikke usandsynligt, at han — som Knuth bemærkede — har »lade[t] sig influere af de Anskuelser, han her bestandig var stødt paa i sin Kreds«. Af Ministrene synes Bardenfleth og Bluhme at have været tilbøjelige til at gaa ind paa Reventlows Tankegang, medens Marineministeren mente, at Instruksen burde være komplet, altsaa ogsaa indeholde den subsidiære Basis. Fra nationalliberal Side gjorde Monrad fuldstændig med Rette opmærksom paa, at der fra tysk Hold ikke forelaa den fjerneste Antydning af, at man kunde acceptere Selvstændighedsprincippet, naar alle Baand mellem Hertugdømmerne blev afbrudt, og optog Instruksens ikke Delingsalternativet, »ville det Hele komme til at roulere paa et Slesvig-Holsten«. Baade Knuth og Lehmann fastholdt ligeledes, at Instruksens maatte medtage Slesvigs Deling som subsidiær Fredsbetingelse. Ministeriet havde klart og koncist udtrykt sin Hensigt i Udkastet, og stod Kongen fast ved sit Standpunkt, »Slesvigs Selvstændighed eller Krig«, maatte det fratræde.

Statsraadet vedtog at gøre Instruksudkastets uændrede Godkendelse til Kabinetssag. Kongens »restringerende Approbation«, der forelaa den følgende Dag¹, rokkede ikke dets Beslutning; den 11. November vedtog det at indgive sin Afskedsbegæring, og den 16. November bevilgede Kongen dets Demission².

¹ Jfr. ovfr. S. 627.

² Statsprotokol 1848, 11/11, 16/11 (se Udg., 553—57).

Rigsforsamlingsvalgene og de fremmede Magters Holdning havde i Fællesskab givet flere af de konservative Regeringsmedlemmer og — efter konservativ Tilskyndelse¹ — Frederik VII Grundlag for at affærdige Delingsalternativet, i det mindste indtil videre. Det er tidligere berørt, hvor tungt Grev Reventlows Vurdering vejede i denne Henseende. I de kritiske Dage indløb endelig tillige Underretning om, at den russiske Regering ubetinget kunde støtte Selvstændighedsprincippet², og at den havde intervenseret i Frankfurt til Fordel for dette Arrangement³.

Denne Situation skabte Betingelserne for en Regeringsdannelse af mere konservativ Støbning, og det var utvivlsomt berettiget, at Reventlow, da han nogle Dage senere takkede Ungern-Sternberg for Efterretningerne fra St. Petersburg, kunde hævde, at disse havde lettet Ministerskiftet. Gesandten Instruks, der udfærdigedes den 1. December, forbigik Delingsalternativet og kunde alene indrømme Slesvig vidtgaaende provinsiel Selvstændighed uden dog at fravige Kravet om dets forfatningsmæssige Forbindelse med Kongeriget⁴.

¹ V. Gay: F. M. Knuth i Da. biogr. Leks. XIII (1938), 15 f.

² Plessen, Dep. no: 74. 1848, ³/₁₁; modtaget ¹⁰/₁₁.

³ Ungern-Sternberg, Dep. no: 221. 1848, ¹⁶/₁₁; no: 224, ¹⁹/₁₁. — Den første Depeche omtaler kun indirekte Meddelelsen, men af de Udtalelser, Knuth, A. W. Moltke og Reventlow fremsatte, da de siden takkede Ungern-Sternberg, fremgaar det, at der kun kan være Tale om Nesselrodes Ordre til Gesandten i Frankfurt den 28. Oktober om at støtte Selvstændighedsprincippet og at minde Centralregeringen om, at Ruslands Garantiforpligtelser 1767/68 ikke tillod, at man paatvang Danmark vanærende Betingelser (Löfgren, op. cit. p. 83; Guichen, op. cit. I, 246 f.). — Det er ukorrekt, naar H. N. Clausen (Optegnelser om mit Levneds og min Tids Historie (1877), 342) antyder russisk Pres for Ministeriets Omformning i konservativ Retning.

⁴ Thorsoe, op. cit. I, 450 ff.; A. Linvald: Novemberministeriets Fredsmaal (Festskrift til Kr. Erslev (1927), 484 f.).

III.

Vi har i det foregaaende set, at Frederik Wilhelm IV:s Antydning af Muligheden for Slesvigs Deling sidst i April 1848 antagelig maa skyldes hans Onske om at drage sig ud af den slesvigholstenske Konflikt; saavel den provisoriske Regering som Orla Lehmann havde anvist denne Udvej i Begyndelsen af Maaneden for at afværge Bruddet, og det vilde være nærliggende at vende tilbage hertil. Det lykkedes vel ikke hverken Berlin eller Frankfurt at knytte Fredsbasisforhandlingerne umiddelbart til Vaabenhviledrøftelserne, men Preussens forsonlige Tendens ledte de internationale Underhandlinger ind i de Spor, der kom til at præge de følgende Maaneder. Tidligt i Juni maatte man i København erkende, at Danmark hverken kunde paaregne Garantimagternes Intervention eller svensk Vaabenhjælp til Ejderprogrammets Gennemførelse, og at det blev nødvendigt at træffe Afgørelse om andre Fredsbetingelser.

Da det — med Marineminister Zahrtmanns Ord senere¹ — blev paakrævet at gøre Indrømmelser, havde Regeringen Valget mellem at opgive »Noget med Hensyn til Slesvig . . . enten i Henseende til Grændsen eller i Henseende til Forbindelsen«. Den konservative Fløj foretrak da den sidste Mulighed, at give Hertugdømmet vidtrækkende provinsiel Selvstændighed, den nationalliberale Fløj derimod den første Løsning. De nationalliberale Ministre kunde kun gaa med til at opstille Selvstændighedsalternativet som primært Fredsvilkaar — forsaavidt som man i Marts havde stillet provinsiel Uafhængighed i Udsigt —; men de gjorde det kun mod, at Slesvigs Deling samtidig blev inddraget som alternativ Basis, idet Selvstændighedsplanen med de Modifikationer, der kunde opstaa under Forhandlingerne med Udlandet, let kunde genskabe Enevældens Helstat. Det lykkedes vel Regeringen i Juni at finde frem til et Kompromis i denne Retning. Men Fredsbasisovervejelserne spaltede Kabinettet op i to klart afgrænsede Grupper, og dets Levedygtighed maatte formentlig allerede da betragtes som tvivlsom.

¹ Statsraadsprotokol 1848, 9/11 (se Udg., 552).

At de konservative Regeringsmedlemmer prisgav Ejderprogrammet lader sig forklare uden Vanskelighed. Hertugdømmets Deling saa de i bedste Fald som en Udvej, vi i yderste Nødsfald altid vilde kunne opnaa hos de venligtsindede Stormagter og de tyske Magter. De fremhævede stadig Regeringens Pligt til at bevare Slesvig udelt, og lejlighedsvis kom de i Statsraadet ogsaa ind paa Faren ved at lade Delingsforslaget indgaa i de danske Fredsbetingelser, fordi Berlin og Frankfurt foretrak dette og altsaa straks vilde gribe til.

Nok saa afgørende er det at begrunde de nationalliberales Svingning fra Ejderpolitiken mod Slesvigs Deling. Lehmann fremhæver langt senere rigtigt, at Martsministeriet blev dannet paa Basis af Ejderprogrammet, og at Uoverensstemmelserne først opstod, da dette viste sig uigennemførligt; det er derimod ukorrekt, naar han videre vil hævde, at Nationaliteternes Ret afgjorde hans personlige Stilling¹. Selvbestemmelsesretten ansaa de nationalliberale Ministre for en Absurditet — en »morsom Idée« kalder Lehmann den endnu 1851. Fra denne Side vedkendte man sig Delingsprincippet, i hvert Fald indtil Fredspræliminærerne i Juli 1849 banede andre Veje, men kun som det mindst ubehagelige af de »tunge Alternativer«, de mæglende Magter bød Danmark². Da Grev Knuth i Juni 1848 indskærpede, at Ejderpolitiken maatte opgives, drog Lehmann og Hvidt, saavel som Monrad Konsekvensen heraf ved at gaa ind for Delingstanken for at undgaa en Løsning, der kunde bringe Kongerigets og Slesvigs statsretlige Samhørighed i Fare. Men de stillede paa den anden Side ganske det samme System af politiske og militære Sikkerhedskrav til en Delingsgrænse som de ved Ejderpolitikens Udformning i Begyndelsen af 1840'erne havde stillet til Ejdergrænsen.

¹ O. Lehmann: Om Aarsagerne til Danmarks Ulykke (8. Oplag 1865), 24 ff.; Danstrup, op. cit., 270, 273 f., 283.

² Fædrelandet 1851, 2⁻³ s.

Summary.

The formation of *Martsministeriet* (the March Cabinet) in March 1848 led to agreement between the Conservative party and the National Liberal party with regard to *Ejderprogrammet*. In the proclamation issued on 27. March on one hand the constitutional union of the duchy of Schleswig with Denmark was declared, on the other hand it was stated that the duchy should be accorded an independent status in regard to civil administration and also the maintenance of separate courts of law. Moreover Danish and German were co-ordinated as official languages. With regard to the interpretation of the different points of the programme of *Ejderpolitiken* there was no difference of opinion between the Conservative and National Liberal wings of the Cabinet (*Martsministeriet*). But when the programme of *Ejderpolitiken* proved impracticable as a basis for peace negotiations and another programme must necessarily be set up a divergency between the views of the Conservative and the National Liberal wings of the Cabinet became apparent. *Statsraadsprotokollen* (the Acts of the State Council), which until a few years ago were not generally accessible, has now been published and makes it possible to trace the differences of opinion in this question in their gradual development and to a far greater extent than before.

In the course of the negotiations in Copenhagen in March the leaders of the Schleswig-Holstein delegation, Olshausen and Clausen, made proposals to the two National Liberal cabinet ministers, Lehmann and Monrad, for the division of Schleswig by a plebiscite according to nationality. The Cabinet, however, stuck to its programme hoping to be able to settle the dispute by negotiations that guaranteed the duchy an independent status in the civil administration. Lehmann and Monrad, however, did not openly reject the proposal for a division to Olshausen and Clausen, probably in the hope of preventing a rupture. The revolutionary government in Kiel actually hoped for a solution of this nature until the beginnings of April, and furthermore informed the Prussian government of this.

At the first the proposition set forth for a division of Schleswig had no practical importance. Prussia was averse to the idea, until it was revived by the *Allgemeine Preussische Staatszeitung* of 25. April. This was regarded by the official representatives of foreign powers in Berlin as an official statement of Frederick Wilhelm IV's views at the time. The proposal for a division was at once included in the international negotiations

and met with approval both in London and St. Petersburg. Denmark had accepted an offer from England to act as mediator in the middle of April, Prussia had done the same a little later. At this point of the development unsuccessful attempts were made by Prussia to induce Lord Palmerston to make a division of Schleswig by plebiscite one of the points of his proposal for armistice, thus linking up the peace terms with the truce negotiations. Personally Lord Palmerston preferred to make a division by mutual agreement and he confined himself to promising to counsel the Danish government to consent to this (19. May). It became apparent that Prussia now wanted a settlement of the Schleswig question. The initiative in these negotiations was taken by Berlin which immediately acceded to the proposition for a division set forth by Palmerston.

Pleading the guarantee treaty for Schleswig by England and Russia Denmark had since the end of March made repeated attempts to induce these powers to intervene. As long as the Danish government still entertained hopes of the fulfilment of these promises it felt disinclined to enter into negotiations for a division as advised by Lord Palmerston. Only Lehmann and the foreign secretary, Count Knuth, seem to have perceived that a division of the duchy might become necessary. By the middle of June the Cabinet, however, realized that hopes of military assistance for the effectuation of the programme of *Ejderpolitiken* had to be abandoned and other peace terms had to be found. On this issue the Cabinet divided into two distinct groups, the National Liberals and the Conservatives.

The National Liberal members of the Cabinet advocated the division of Schleswig by Slien—Danevirke, the Conservatives, on the other hand, preferred to grant Schleswig an independent status in the civil administration. The reason why the National Liberals could not unconditionally agree to the Conservatives' proposal was probably that they feared that such an arrangement might pave the way for a return to *Helstatsordningen* which was in force under the absolute monarchy. In the course of the discussions in a committee—in which Knuth, Monrad and the conservative Bluhme participated—a compromise was reached. The main substance of this was that a project for an independent status for Schleswig in a somewhat modified form should be made the basis of future negotiations, the alternative proposed was a division of Schleswig by Danevirke. In this way a rupture was prevented, but already at this point of time the Cabinet's chances of survival were dubious.

The wording of the bill for granting Schleswig an independent status was not at variance with the promises in the programme of *Ejderpolitiken*, and Count Knuth, the foreign secretary, succeeded in convincing first Sweden, later Russia, of this fact. At the same time an armistice was concluded directly with Prussia, favourable by the fact that it did not anticipate the ultimate peace terms. Prussia entirely desisted from associating the armistice with future peace negotiations. The Cabinet, however, was not able to adhere consistently to the new programme, partly because the effectuation of the armistice took a long time, partly because the fact that the German element predominated in the coalition government—which was set up in the duchies in October—caused anxiety in Copenhagen, and finally because internal disturbances in Germany protracted the possibilities of peace. When the Cabinet in the days from 27. September to 4. October once more debated the peace terms, Count Knuth demanded to be given a free hand to conclude peace, whether it be done by division of the duchy or by granting Schleswig an independent status with in a federal union with the kingdom. It will be seen that the proposal for an independent status was given a far wider scope than had been intended in June. Lehmann and Monrad opposed this proposal vigorously, while reversely both the King, Frederick VII, and several Conservative ministers regarded the idea of a division as absurd. These differences of opinion among the members of the Cabinet nearly led to a dissolution, only the fact that the Constituent Assembly was to meet on 24. October prevented this.

By the elections to the Constituent Assembly in the beginning of October, however, it became manifest that the electors doubted the government's ability to solve the conflict and disapproved of the principle of division. Strictly speaking *Helstatsideen* (the principle of an undivided state) did not find support, but the electors' feelings were exploited by reactionary circles. At the same time the attitude of England acquired a fresh importance. The Danish ambassador in London, Count Reventlow, who had been summoned home to assist the government in the drawing up of the peace terms, asserted far more emphatically than strictly warrantable that Lord Palmerston now unconditionally supported the proposal for an independent status for Schleswig. Backed by the result of the election and Count Reventlow's statement, which seemed to be influenced by the views held by Conservative circles in Copenhagen, the King and several of the Conservative members of the Cabinet were now in a position to

reject the idea of a division even though the majority of the Cabinet ministers wanted to retain it as an alternative basis of peace. On 11. November the Cabinet handed in its resignation which was granted by the King on the 16. November. *Thus the development which was initiated with the compromise in June was accomplished.* The decree which was issued, when the terms of peace were drawn up on 1. December, granted Schleswig an extensively independent provincial status, but within a constitutional connection with the kingdom.
